

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І.І. МЕЧНИКОВА

Інститут соціальних наук

Л.О. Ануфрієв, О.В. Григор'єв, О.Ю. Хорошилов

ПОЛІТОЛОГІЯ

**навчально-методичний посібник
для студентів
всіх спеціальностей університету**

Одеса
Одеський національний
університет
2012

Політологія. Навчально-методичний посібник для студентів всіх спеціальностей університету.

Авторський колектив:

Л.О. Ануфрієв, к. філос. н., проф., зав. кафедри політології ІСН;
О.В. Григор'єв, викладач; Т.Ю. Грозицька, к. політ. н., доцент;
В.М. Дідук, викладач; К.П. Неділько, к. філос. н., доцент; Є.А. Подмазко,
к. філос. н., професор; В.В. Попков, к. філос. н., професор; Г.В. Ревенко,
доцент; В.Ф. Сиволога, ст. викладач; А.І. Скрипник, к. істор. н., доцент;
Н.Є. Степанова, к. істор. н., доцент; О.Ю. Хорошилов, к. політ. н., доцент;
О.В. Хрустінський, ст. викладач.

Редактори:

К.П. Неділько, професор, доцент
О.Ю. Хорошилов, доцент

Рецензенти:

С.М. Наумкіна, професор, доктор політичних наук, академік АПН України
С.О. Матвєєв, професор, доктор економічних наук

Технічний редактор:

О.В. Григор'єв, викладач кафедри політології

Л.О. Ануфрієв, О.В. Григор'єв, Т.Ю. Грозицька та ін. **Політологія.**
Навчально-методичний посібник для студентів всіх спеціальностей
університету. – Одеса, 2012. – 86 с.

Рекомендовано до друку
Вченою радою ІСН
ОНУ імені І.І. Мечникова.
Протокол № 3 від 18.10.2011 р.

ПЕРЕДМОВА

Політологія як наука та навчальна дисципліна все більше утверджується як одна з провідних галузей гуманітарної освіти. Їй по праву належить чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів народного господарства, всіх сфер суспільного життя.

Політологія покликана сприяти поглибленню політичної освіченості людей, стверджувати у суспільній свідомості розуміння політики як засобу інтегрування соціальних інтересів, досягненню злагоди та громадянського миру в суспільстві.

Пропонований навчально-методичний посібник, що складається з програми навчального курсу, методичних розробок семінарських та практичних занять із студентами, охоплює основну проблематику політичних наук і віддзеркалює сучасні досягнення світового та вітчизняного гуманітарного знання та цілком відповідає сучасним завданням вищої школи щодо підвищення якості політичної освіти спеціалістів на рівні сучасних вимог.

Кількість лекційних та практичних занять визначається навчальним планом відповідно до державних стандартів і має максимально враховувати професійну специфіку факультету чи інституту та наукові уподобання викладача.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

(орієнтовний)

навчального курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»

№ п/п	Тема	Кількість годин		
		лекц.	сем.	всього
1	Предмет, методи, структура і функції політології	2	2	4
2	Історія світової політичної думки	2	2	4
3	Розвиток політичної думки в Україні	2	2	4
4	Політика як соціальне явище	2	2	4
5	Політична влада	2	2	4
6	Демократія як форма і спосіб організації політичного життя	2	2	4
7	Політична система суспільства	2	2	4
8	Держава як основний інститут політичної системи	2	2	4
9	Політичні режими	2	-	2
10	Громадянське суспільство і політичне життя	2	2	4
11	Парламентаризм та інститут президентства в Україні	2	2	4
12	Партійна система України	2	2	4
13	Політичні еліти та політичне лідерство	2	2	4
14	Політична діяльність та політичні відносини	2	2	4
15	Конфлікти і кризи в суспільно-політичному житті	2	2	4
16	Політичні технології	2	2	4
17	Політичний менеджмент та політичний маркетинг	2	2	4
18	Політичне прогнозування	2	2	4
19	Політична свідомість	2	-	2
20	Політична культура та ідеологія	2	2	4
21	Політичні комунікації	2	2	4
22	Світова політика та міжнародні відносини	2	2	4

Примітка: Кількість годин лекційних та семінарських занять та їх теми визначаються викладачем в кожному конкретному випадку у відповідності до фахової підготовки студентів.

ПРОГРАМА

з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Тема 1. Предмет, методи, структура і функції політології

Політологія — загальна інтегральна наука про політику в усіх її проявах. Основні етапи становлення політичної науки. Предмет політології як науки і навчальної дисципліни — загальні та специфічні закони політичної науки. Розвиток і взаємодія політології з іншими соціальними науками. Багатомірність системи методів політологічного пізнання: загальнофілософські, загальнонаукові та емпіричні дослідження. Загальні завдання та функції політології. Структура політології.

Значення ролі політичної науки для соціального прогресу, національного оновлення, для формування політичної свідомості і громадянської культури населення України.

Тема 2. Історія світової політичної думки

Зародження політичної думки в країнах Стародавнього Сходу та Заходу. Конфуцій, Платон, Аристотель.

Формування політичної думки в період Середньовіччя і Відродження. А. Аврелій, Ф. Аквінський, Н. Макіавеллі.

Політичні ідеї епохи Просвітництва і Нового часу. Теорії природного права, державного суверенітету, суспільного договору в працях Ж. Бодена, Г. Гроція, Б. Спінози. Формування ранньобуржуазних ліберальних концепцій політики: Ф. Бекон, Дж., Локк, Т. Гоббс. Формування раціоналістичних концепцій політики: Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, О. Гамільтон, Т. Джеферсон.

Політичні концепції ХІХ-поч. ХХ ст.: Г. Гегель, І. Кант, Г. Спенсер, Г. Моска, Р. Міхельс, А. Токвіль, О. Конт, М. Вебер. Марксистські погляди на політику.

Основні напрямки розвитку сучасної політології.

Тема 3. Розвиток політичної думки в Україні

Періодизація розвитку української політичної думки. Характерні риси основних етапів розвитку вітчизняних соціально-політичних доктрин.

Розвиток ідей конституціоналізму та правової держави в політичній думці України.

Інституціоналізація політичної науки в Україні та оформлення основних наукових течій і шкіл (поч. ХХ ст.).

Тема 4. Політика як соціальне явище

Зміст та функція феномену «політика» та феномену «соціальне явище». Їх загальність, відмінність та зв'язок у вимірах формальної та математичної логіки. Матричний синтез і аналіз категорій теми, що розгортають її сенс, зміст, структуру та функції.

Політика як соціальне явище на рівні наукової проблеми. Політика як соціальне явище на рівні наукової гіпотези. Просторово-часовий континуум функціонування політики як соціального явища. Політика як соціальне явище на рівні наукової теорії. Політика як соціальне явище у вимірі сучасних українських реалій.

Тема 5. Політична влада

Політика як боротьба за владу. Плюралізм наукових визначень феномену «влада», «політична влада», «державна влада». Концепції природи владних відносин: психологічна, біологічна, раціоналістична, ірраціональна, соціокультурна, теологічна. Основні підходи до визначення феномену влади: атрибутивні концепції та реляційні доктрини. Комунікативне розуміння влади. Постструктуралістські інтерпретації влади.

Рівні владних відносин. Методи здійснення влади та форми влади. Функції влади: панування, керування, регуляція, контроль, управління, координація, організація, мобілізація. Ресурси влади: сила, переконання, повноваження,

примус, маніпуляції. Порівняльний аналіз пари «насильство» vs «влада».

Тема 6. Демократія як форма і спосіб організації політичного життя

Поняття та виміри демократії. Основні характеристики класичної моделі демократії. Нормативний та дескриптивний (описово-емпіричний) підходи до розуміння демократії. Принципи (ознаки) демократії.

Форми демократії: ідентитарна (плебісцитарна, пряма) і репрезентативна (представницька). Переваги та недоліки основних форм демократії.

Основні концепції демократії. Теорія демократії Й. Шумпетера: поняття демократії як демократичного методу. Плюралістична теорія демократії: влада розподіляється між зацікавленими групами. Елітарна теорія демократії: вирішальна роль еліт в процесі реалізації демократичних цінностей. Теорія демократичного елітизму як варіація елітарної теорії демократії. Партисипаторна теорія демократії: спроба відродження основних позицій класичної доктрини.

Загальні моделі демократизації. Основні напрямки реформування політичної системи України у контексті демократизації.

Тема 7. Політична система суспільства

Головні принципи системного підходу щодо політичних явищ. Поняття політичної системи як складного соціального механізму, завдяки якому різноманітні суспільні імпульси перетворюються у політичні рішення та дії. Класичні уявлення про політичну систему, її структуру і механізми функціонування (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч).

Типологія політичних систем за окремими критеріями: формаційним (рабовласницька, феодалська, буржуазна, соціалістична), структурно-функціональним (примітивні,

традиційні, сучасні), історичним та культурно-національним (англо-американські, континентально-європейські), режимним (авторитарна, тоталітарна, демократична) тощо.

Особливості політичної системи сучасної України. Характеристика її структурних елементів, функціональних рис, перехідного стану.

Тема 8. Держава як основний інститут політичної системи

Походження і сутність держави. Основні функції держави. Поняття «форма держави» та її різновиди. Форми державного правління: монархія і республіка та їх різновиди. Історичні форми державного устрою: конфедерація, федерація та унітарна держава.

Правова держава: загальна характеристика, основні риси та засади. Світовий та вітчизняний досвід формування правової держави.

Тема 9. Політичні режими

Поняття та критерії класифікації політичних режимів. Головні параметри політичних режимів. Типологія і динаміка політичних режимів.

Демократичний політичний режим. Недемократичні політичні режими: тоталітарні, авторитарні, змішані. Конкретно-історичні форми недемократичних режимів: сталінізм, фашизм та нацизм.

Трансформації політичних режимів у посткомуністичних суспільствах: стадії перетворень, метаморфози посткомуністичної влади.

Еволюція політичного режиму незалежної України та особливості становлення української демократії.

Тема 10. Громадянське суспільство і політичне життя

Поняття громадянського суспільства, його сутність, структура, фактори становлення та розвитку. Теорії громадянського суспільства. Сучасне уявлення про громадянське суспільство. Специфіка функціонування

громадянського суспільства в економічній, соціальній, політичній та духовній сферах.

Специфіка взаємодії держави і громадянського суспільства. Громадянське суспільство і демократична соціальна правова держава.

Проблеми формування громадянського суспільства на пострадянському просторі. Громадянське суспільство в Україні: реалії та необхідність.

Тема 11. Парламентаризм та інститут президентства в Україні

Парламент – вищий представницький орган, що здійснює владу в державі. Сутність парламентаризму: історія, формування функцій та системи інститутів, структурні особливості та правові засади. Основні елементи внутрішньої організації парламенту, двопалатна чи однопалатна структура, партійні об'єднання членів палат, керівні органи палат, парламентські комісії (комітети) тощо. Формування парламентів через інститут виборів у відповідності з обраною виборчою системою.

Верховна Рада – парламент України. Статус народних депутатів України. Вільний та імперативний депутатські мандати.

Функції парламенту: представницька, правотворча (законодавча), контрольна тощо. Законотворчий процес в українському парламенті.

Конституційна реформа про основні напрямки удосконалення парламентської діяльності.

Інститут президентства: світовий досвід і Україна. Особливість повноважень президента при президентській, напівпрезидентській та парламентських республіках.

Правові засади взаємостосунків президента і парламенту.

Президент України – глава держави. Конституція України про статус та владні повноваження Президента України. Структура органів при Президентові України. Зовнішньополітичні прерогативи президента України.

Конституційна реформа України про розширення повноважень президентської влади в Україні.

Тема 12. Партийна система України

Умови і необхідність виникнення феномену «політичної партії». Партія як політичний інститут. Визначення понять «партія», «політична організація» та «громадське об'єднання». Об'єктивні умови виникнення політичних партій та основні засади їх функціонування. Функції партій.

Партійні системи та їх типологія. Однопартійні, двопартійні та багатопартійні системи. Взаємозв'язок партійних та виборчих систем.

Правовий статус діяльності політичних партій в Україні. Ідеологічна приналежність партій в Україні.

Партійна система України: загальна характеристика та особливості.

Тема 13. Політичні еліти та політичне лідерство

Поняття та типологія політичних еліт. Загальні причини виникнення та існування еліти у суспільстві. Класичні теорії елітарності (Г. Моска, В. Парето, Р Міхельс). Сучасні елітарні теорії: ліберальний напрям, макіавелістська школа, ціннісні теорії, теорія демократичного елітизму, концепції плюралізму еліт. Концепції елітарності в роботах вітчизняних авторів (М. Драгоманов, В. Липинський, Д. Донцов, Ю. Липа). Історія формування політичної еліти в Україні, її ритміка. Суперечності становлення політичного класу в Україні.

Політичне лідерство: суть, типологія, концепції, функції. Процес формування іміджу політичного лідера. Феномен політичного лідерства в Україні.

Тема 14. Політична діяльність та політичні відносини

Політична діяльність як одна із умов існування суспільства, її зміст, ціль та детермінація.

Інтереси суб'єктів політики, їх типологія, форми та методи реалізації. Діалектика суб'єктно-об'єктної взаємодії в

політиці і створення політичних відносин. Політичні інститути і політична субстанція.

Політична участь громадян як риса демократичного суспільства. Політичне функціонування – професійна політична діяльність в структурах влади, чи в апараті політичних партій. Політична опозиція – одна із форм політичної діяльності.

Політичний популізм, політичний консенсус, політичний екстремізм як основні методи політичної діяльності.

Тема 15. Конфлікти і кризи в суспільно-політичному житті

Загальне визначення конфлікту як специфічного виду соціальної взаємодії та головні передумови його виникнення. Поняття і специфіка політичного конфлікту. Структура, елементи і механізми динаміки конфлікту, його позитивні й негативні функції. Типологія політичних конфліктів.

Політичні кризи, їх витоки і характерні риси, роль у політичному житті. Основні різновиди політичних криз: урядова, парламентська, конституційна криза, криза політичного режиму.

Зміст і стратегії політичного управління конфліктом. Методи врегулювання конфліктів: переговори, медіація, арбітраж. Компроміс і консенсус як шляхи досягнення політичної згоди. Характеристика конфліктного процесу в сучасній українській політиці.

Тема 16. Політичні технології

Політичні технології як форма організації політичного процесу. Сутність та види політичних технологій: виборчі, комунікативні, резонансні. Функції політичних технологій. Технологічне забезпечення виборчої кампанії на різних етапах: методи аналізу виборчого округу, шляхи визначення цільової аудиторії, принципи формулювання ключового повідомлення, функціональний розподіл обов'язків у

виборчому штабі, організація взаємодії із мас-медіа у виборчій кампанії. Протидія використанню незаконних засобів виборчої агітації.

Тема 17. Політичний менеджмент та політичний маркетинг

Політичний маркетинг: походження терміну, етапи становлення. Маркетинг як стратегія управління. Функції політичного маркетингу. Типологія політичних об'єктів і суб'єктів та політичний маркетинг. Види і невід'ємні частини політичного маркетингу.

Дослідження політичного ринку. вивчення і аналіз політичної культури суспільства, рівня розвитку партійно – політичних структур, банку політичних лідерів. Традиційні методи політичного аналізу. Дослідження суспільної свідомості. Опосередковані, прямі, спеціалізовані канали висловлення громадянської думки. Види і функції опитувань громадянської думки.

Виборча інженерія, один з найбільш поширених засобів політичного маркетингу. Методи виборчої інженерії. Види виборчих систем: мажоритарні, пропорційні, куріальні, змішані.

Теоретичні основи політичного менеджменту. Генезис формування та перспективи розвитку менеджменту. Політичний менеджмент. Функції прогнозування, планування, організації, мотивації та контролю. Види соціотехніки управління. Менеджмент виборчої кампанії. Формування команди. Оцінка політичної ситуації та вибір виборчого округу. Розробка стратегії і тактики виборчої кампанії. Елементи стратегії. Організація проведення передвиборчої агітації. Менеджмент правлячої команди. Структура та функції інформаційно-дослідницької служби. Вибір моделі та технології прийняття урядових рішень. Формальна модель. Змагальна модель. Формування та організація роботи правлячої команди. зв'язки з громадськістю. Організація роботи прес-служби.

Політичне рекламування. Імідж. Типи політичного іміджу. Етапи політичного рекламування. Ідеальний політичний лідер (стереотипи суспільної свідомості). Формування політичного іміджу засобами масової інформації.

Тема 18. Політичне прогнозування

Поняття прогнозу, політичного прогнозу та політичного прогнозування як діяльності з розробки політичних прогнозів. Мета політичного прогнозування. Завдання політичного прогнозування. Функції політичного прогнозування.

Типологія політичних прогнозів. Принципи політичного прогнозування. Методи політичного прогнозування.

Тема 19. Політична свідомість

Політична свідомість: сутність, змістовні характеристики, особливості формування. Структура та типи політичної свідомості.

Національна свідомість, її провідна роль у самоідентифікації політичного українського етносу.

Політична культура як особлива форма суспільної свідомості, система відображення політичних інтересів людей, соціальних груп, національних спільнот, суспільства в цілому в царині духовного життя.

Політична свідомість – активний фактор політики, що визначає основні напрями політичної діяльності, управління суспільними процесам.

Політична ідеологія як специфічна форма і різновид політичної свідомості, її роль та функції у здійсненні владних повноважень. Джерела та визначальні напрями функціонування основних ідеологічних течій сучасності: лібералізм, консерватизм, соціалізм, націоналізм тощо. Політична ідеологія в громадському житті сучасної України.

Тема 20. Політична культура та ідеологія

Політична культура як соціально-політичне явище, важлива складова політичної системи суспільства. Сутність,

структура та функції політичної культури. Типологія політичних культур. Політична культура як система норм, принципів та цінностей політичної свідомості і поведінки. Влада як культурний феномен.

Зasadничі принципи формування та функціонування української політичної культури: історія та сучасний стан. Методологія та техніка застосування культурологічного методу політичного аналізу – вияв зворотної залежності політичних процесів від політичних культур.

Демократизація суспільних відносин як процес зміни домінуючого типу політичної культури.

Громадянська культура, її відповідальність сучасному політичному процесу, співвідношення з існуючою політичною культурою суспільства.

Місце і роль політичної культури сучасної України в процесах державотворення.

Політична ідеологія в структурі політичної культури. Політико-орієнтаційні впливи на ідеологічну спрямованість політичних процесів, розвиток культур політичного спілкування особи, соціальних груп з владою.

Тема 21. Політичні комунікації

Поняття «інформація», «комунікація», «масова комунікація», «політична комунікація»: спільне та особливе.

Політичні функції масових комунікацій у ХХ столітті. Напрямки досліджень політичної комунікації: вплив на громадську думку (Л. Ліппман); теорії «партійної підтримки» (П. Лазарсфельд); методи інформаційного впливу на виборців (Д. Батлер); встановлення пріоритетів (М. МакКомбс); теорія «демасифікації» мас-медіа (О. Тоффлер). Принципи аналізу комунікації в «постнекласичній» методології: інтерсуб'єктивність, мережа, аутопоезіс (Н. Луман). Ааліз дискурсу як напрямок досліджень політичної комунікації (Т. Ван Дейк, Р. Фаулер, Г. Кресс).

Мас-медія як інститут політичної комунікації, їх функції та моделі діяльності. Процес «медіатизації» політики. Політичні комунікації в інформаційному суспільстві.

Тема 22. Світова політика та міжнародні відносини

Світовий політичний процес. Світова політична система - поняття та характеристика. Сутність та зміст світової політики. Складові міжнародних відносин. Основні тенденції розвитку сучасної світової політики. Процеси інтеграції та дезінтеграції у системі міжнародних відносин.

Зміна парадигми розвитку сучасного світу. Одно- та багатополлярність.

Міжнародні організації та транснаціональні корпорації (ТНК) – сутність та значення.

Глобальні проблеми розвитку сучасного світу.

Україна – суб'єкт міжнародної політики. Місце України у сучасному геополітичному просторі. Політичні чинники входження України до міжнародних структур.

СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Тема 1. Предмет, методи, структура і функції політології

Основні поняття

Політика, політичне буття, політологія, предмет політології, структура політології.

План

1. Політологія – предмет пізнання і предмет вивчення.
2. Методи політології.
3. Функції і категорії політології.

Теми рефератів

1. Політологія як наука про політику.
2. Теоретичне і практичне значення політології.
3. Місце і роль політичної науки в житті суспільства.

При розгляді першого питання потрібно з'ясувати, що кожна наука має свій предмет пізнання і вивчення. Предметом пізнання політології є політика все те, що з нею пов'язано – об'єктивна дійсність, специфічність і різноманітність політичного світу або світу політики.

Розглядаючи друге питання потрібно підкреслити, що методи в кожній науці, так само як і в політології, це шляхи і засоби пізнання; це інструмент отримання знань.

В політології здається можливим виділити найбільш розповсюджені, традиційні методи. До них відносяться: історичний, метод порівняння, метод системного підходу, структурно-функціональний, метод моделювання, біхевіористичний (від англ. «behavior» – поведінка), що у якості об'єкту розглядає політичну поведінку.

Використовуючи ці методи політологія прагне не тільки описати і пояснити політичні феномени, але й орієнтує на дії, на організацію суспільного життя.

При розгляді третього питання потрібно відзначити, що теоретичне і практичне значення політології визначає її функції. Основними функціями політології є:

- теоретико-пізнавальна – усвідомлення суті політичного життя;
- методологічна – розробка методів пізнання;
- світоглядна – як сукупність уявлень про політичну дійсність;
- функція соціалізації – включення в політичне життя нових поколінь, різних соціальних груп;
- прогностична – передбачення подій, політичних рішень і їх наслідків.

Окремо потрібно розглянути питання про основні категорії політології. Категорії політології – це найбільш загальні поняття, що відображають характерні риси і зв'язки явищ в науці, в даному разі – політології. В свою чергу категорії політології поділяються на загальні, особливі та поодинокі.

Загальні: суспільство, народ, культура, прогрес, еволюція, революція та інш.

Особливі (категорії усіх гуманітарних наук): право, держава, громадянське суспільство, влада, демократія, ідеологія тощо.

Поодинокі (притаманні тільки політології): політика, політичні відносини, політичне життя, політична влада, політичний інститут, політичні режими, партія, політична система, вибори та інш.

Література

1. Гаджиев К.С. Введение в политологию. – М.: Просвещение, 1993.
2. Політологія / За ред. Кременя В.Г. – К. 2002.
3. Політологія: історія і методологія / За ред. Ф. Кирилюка. – К., 2000.
4. Політичний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 2004.
5. Рудич Ф.М. Політологія: Курс лекцій. – К., 2000.

Тема 2. Історія світової політичної думки

Основні поняття

Зародження політичної думки, етапи розвитку політичної думки, плюралізм політичних концепцій.

План

1. Зародження політичної думки в країнах Стародавнього Сходу та Заходу. Політична думка Середньовіччя.
2. Особливості розвитку політичних ідей Нового часу.
3. Плюралізм політичних концепцій ХІХ - ХХ ст.

Теми рефератів

1. Конфуціанство та легізм: умови виникнення та головні ідеї.
2. Загальне та особливе у поглядах Платона і Аристотеля на державу, владу і власність.
3. Місце Н. Макіавеллі у становленні європейської політичної науки та практики.
4. Відмінність поглядів Т. Гоббса і Д. Локка на природний стан і права людини.
5. Теорія суспільного договору Ж.-Ж. Руссо.
6. Сутність та головні положення марксистського вчення про політику.
7. Внесок М. Вебера в розвиток політичної науки.

Питання для самоперевірки

1. Спробуйте визначити загальні підходи до політики і влади, що притаманні для кожного з періодів розвитку політичної думки.
2. Обґрунтуйте, чому в добу Середньовіччя переважало богословське трактування політики?
3. Чому вважається, що політичні концепції епохи Відродження та Просвітництва вплинули на морально-психологічну та духовно-ідеологічну підготовку суспільства до буржуазних революцій?

Література

1. История политических и правовых учений / Под общ. ред. В.С. Нерсесянца. – М., 2000.

2. Політологія. Кінець XIX- перша пол.. XX ст.. Хрестоматія. /За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1996.
3. Практикум з політології /За ред. Ф.М. Кирилюка. – К., 2003.
4. Себейн Дж. Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки. К., 1997.
5. Скиба В.Й., Горбатенко В.П., Туренко В.В. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки. – К., 1995.

Тема 3. Розвиток політичної думки в Україні

Основні поняття

Політична думка, зародження соціально-політичних вчень, ренесансні ідеї в українській політичній думці, етапи розвитку політичної думки.

План

1. Етапи розвитку політичної думки в Україні та їхні характерні особливості.
2. Теоретичні моделі соціально-політичного розвитку країни, створені вітчизняною аналітичною традицією.
3. Діяльність наукових центрів та оформлення дослідницьких напрямків української політології початку XX ст.

Теми рефератів

1. Проблеми державного устрою та політичної влади в пам'ятках української політичної думки феодальної доби.
2. Українське національне питання в програмових документах та діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
3. Ідеї конституціоналізму та правової держави в українській політичній думці.
4. Еволюція проблемного поля української політичної думки.

Під час розгляду *першого питання плану*, слід звернути увагу на те, що найбільш прийнятною схемою періодизації розвитку української політичної думки є та, в основу якої покладена ідея взаємозв'язку розвитку вітчизняних соціально-політичних доктрин з визначними світоглядними парадигмами європейської культури, кожна з яких стверджувала свій погляд на людину, суспільство, державу та характер їхніх взаємозв'язків. Відтак, основними етапами розвитку політичної думки в Україні слід вважати такі:

1. *Етап зародження соціально-політичних вчень на території сучасної України (IX – XII ст.)*. Світоглядним підґрунтям для цього поставала ранньосередньовічна християнська доктрина а політичним оформленням – феодальна держава Київська Русь. Основні пам'ятки політичної думки цього періоду: «Повість временних літ», «Слово про закон і благодать» київського митрополита Іларіона, «Руська правда», «Повчання дітям» В.Мономаха. Спільні характерні риси політичних доктрин цього часу: провіденціалізм, релігійно-патерналістська концепція влади, виправдання станової нерівності, сприйняття соціального організму як статичного феномену.

2. *Етап поширення в українській політичній думці ренесансних (гуманістичних) ідей* (др. пол. XIV – XVII ст.). Сама назва етапу свідчить про інтегрованість тогочасних українських земель у загальноєвропейський культурний контекст. Результатом проникнення гуманістичної ідеології в регіон Східної Європи загалом і України зокрема стало поширення нових поглядів на людину як на активного суб'єкта соціально-політичних процесів, визнання раціональної природи людських вчинків, наявності у кожного індивіда природних прав тощо. До найбільш визначних пам'ятників української політичної думки цього періоду слід відносити: «Ключ царства небесного» Ю.Дрогобича (Котермак), «Повчання королю польському...» С.Оріховського, «Про диявола – миродержця» І.Вишенського,

численні пам'ятки української полемічної літератури таких авторів, як Г.Смотрицький, М.Смотрицький, М.Броневський, П.Беринда, І.Борецький та ін.

3. *Етап домінування ідеології Просвітництва у вітчизняній політичній думці* (к. XVII – XVIII ст.). Характерними рисами цього етапу розвитку української політичної думки слід вважати поширення ідей республіканізму та правової держави, розподілу політичної влади для запобігання її узурпації, планомірну роботу з кодифікації вітчизняного законодавства тощо. Унікальним пам'ятником української політичної думки цього періоду є так звані «козацькі літописи» Самовидця, С.Велічка, Г.Граб'янки, «Історія Русів» Г.Кониського. В цей же період створюється і один з найбільш контраверсійних пам'ятників вітчизняної юриспруденції – «Конституція» П.Орлика.

4. *Етап Романтизму в політичній думці України* (п. – др.пол. XIX ст.). Це – найскладніший період у розвитку вітчизняної політичної філософії. Відбувається зміна поколінь – творців національної ідентичності та програм політичного розвитку України. Українське дворянство поступається своєю творчою функцією вітчизняній інтелігенції. Найвизначніші політичні проекти розвитку країни створюються в межах діяльності «слов'янської спілки святих Кирила і Мефодія». З постатями його керівників – М.Костомарова, П.Куліша та Г.Шевченка – сучасні дослідники пов'язують виникнення трьох наукових напрямків української політичної думки наступного періоду: слов'янофільства, консерватизму та націонал-демократизму відповідно.

5. *Період інституціоналізації політичної науки в Україні* (поч. XX ст.). Відбувається становлення основних наукових шкіл та напрямків української **політології**. Нова політична наука, що народжувалася в цей період набуває не лише теоретичного, але й прикладного значення. Різні концепції української державності (консервативний, соціал-

демократичний, націонал-комуністичний, націоналістичний), у різні періоди та на різних територіях проходять практичну апробацію. Слід звернути увагу на такі твори українських авторів, як «Хто такі українці і чого вони хочуть» М.Грушевського, «Листи до братів – хліборобів...» В.Липинського, «Дух нашої давнини» Д.Донцова, «Теорія нації» В.Старосольського.

У другому питанні важливо проаналізувати концептуальну еволюцію ідей конституціоналізму і правової держави в українській політичній думці. Хронологічно дискусія повинна обмежитися модерним етапом вітчизняної історії (к. ХІХ – пп. ХХ ст.). Об'єктами вивчення слід обрати соціал-демократичний, консервативний, націонал-демократичний, націонал-комуністичний та націоналістичний проекти розбудови української держави. Особливу увагу рекомендується звернути на конституційний проект О.Ейхельмана як на найбільш повний та концептуально завершений проект Основного Закону України.

В третьому питанні варто звернути увагу на процес започаткування в Україні спеціалізованих наукових центрів з вивчення соціально-політичної проблематики та формування навколо них сталих дослідницьких колективів. Йдеться про діяльність «народницької школи» на чолі з М.Грушевським (історико-філологічна секція ВУАН), марксистської школи на чолі з М. Яворським (Інститут марксизму-ленінізму). За кордоном України функціонували: Український вільний університет, Український соціологічний інститут, Українська академія в Подебрадах тощо. Саме з початком існування спеціалізованих наукових центрів є підстави констатувати формування політичної науки в Україні.

Питання для самоперевірки

1. Актуальність вивчення історії української політичної думки. Проблема факторів детермінації представників української політичної думки.

2. Джерельна база курсу, методологічні проблеми його вивчення.
3. Періодизація історії української політичної думки та методи її вивчення.
4. Передумови формування політичної думки на території сучасної України. Особливості джерел раннього періоду.
5. Нові погляди на історію, роль та місце людини в історичному процесі в українській суспільно-політичній думці доби Ренесансу.
6. Особливості вітчизняної політичної думки доби Просвітництва.
7. Основні теоретико-ідеологічні моделі державного устрою України п.п. ХХ ст.
8. Проблема визначення української політичної думки в світовій системі політологічного знання.

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть основні етапи у генезисі української політичної думки та їх характерні риси.
2. В чому полягають особливості патерналістської концепції політичної влади?
3. Як пояснювали природу політичної влади вітчизняні мислителі доби Ренесансу?
4. Наведіть приклади нового розуміння суті соціально-політичних процесів українськими гуманістами.
5. Дайте стислу характеристику політичній думки України доби Просвітництва.
6. Назвіть основні тренди, що намітилися в еволюції вітчизняній політичної думки Модерної доби.

Тестові завдання

1. Ідея федеративного устрою України на основі історично склавшихся регіонів була запропонована:
А) М.Грушевським;
Б) Р.Лашенко;

В) С.Шелухіним.

2. Анархо-синдикалістський ідеал заміни держави на союз самоврядних громад відстоював:

А) І.Франко;

Б) М.Драгоманів;

В) Ю.Бачинський;

Г) В.Липинський.

3. Конституційний проект О.Ейхельмана припускав:

А) Створення унітарної української держави;

Б) Надання автономії республіці Крим;

В) Створення української федеративної держави;

Г) Організацію України на принципах конфедерації.

4. В.Шахрай і С.Мазлах за своїм політичним світоглядом належать до:

А) Націонал-демократів;

Б) Націонал-комуністів;

В) Націоналістів;

Г) Соціал-демократів.

5. Автором концепції «Національного солідаризму» є:

А) В.Липинський;

Б) Н.Сциборський;

В) Д.Донцов;

Г) М.Міхновський.

6. До особливостей української політичної думки початку 20 століття необхідно віднести:

А) Методологічний плюралізм;

Б) Відсутність опозиційних режиму наукових концепцій;

В) Оформлення самостійних наукових напрямків і шкіл;

Г) Зосередження наукової діяльності навколо видавництв і монастирських бібліотек.

7. Ідея про расову боротьбу як рушійній силі історичного й політичного прогресу належить:

А) Д.Донцову;

Б) Л.Ребету;

В) М.Міхновському;

Г) Н.Сциборському.

8. Відповідно концепції С.Оріховського сенат повинен був:

А) Бути слухняним волі короля;

Б) Уміти відмовляти королю в проведенні деяких його рішень;

В) Перебуває в опозиції королівської влади.

9. Патерналістська модель влади обґрунтовується в творі:

А) «Повчання дітям»

Б) «Закон Божий»;

В) «Тренос»;

Г) «Хто такі українці і чого вони хочуть».

10. Слов'янофільську ідеологію в діяльності Кирило-Мефодіївського братерства відстоював:

А) М.Костомаров;

Б) П.Куліш;

В) Т.Шевченко;

Г) М.Білозерський.

Література

1. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. – К.: Дніпро, 2001.
2. Філософія політики: Хрестоматія: У 4 т. /Авт.-упоряд.: В.П.Андрущенко. – К.: Знання України, 2003.
3. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: Хрестоматія /За ред.. Семківа О.І. – Львів: Світ, 1996.
4. Кухта Б. З історії української політичної думки першої половини ХХ ст.: Навч.посіб. для вузів. – Львів, 1999.
5. Потульницький В.А. Нариси з української політології (1819-1991). – К.: Либідь, 1994. – 320 с.

Тема 4. Політика як соціальне явище

Основні поняття

Соціальне явище, політичне життя, політична сфера життєдіяльності суспільства, рівень наукової теорії, рівень наукової проблеми, рівень наукової гіпотези.

План семінару

1. Проблема політики як соціального явища.
2. Гіпотеза політики як соціального явища.
3. Просторово-часовий сегмент існування політики як соціального явища.

Вивчаючи політику як соціальне явище, насамперед треба з'ясувати, що криється за цими двома поняттями, який сенс і зміст, та який феномен в сукупності вони відображують. І «політика» і «соціальне явище» є тими двома утворюючими, які інтегруючись, утворюють політику як соціальне явище не інакше, як похідну від них.

Вони є тими двома мета категоріями політичної філософії, політичної соціології, політології та й інших соціальних наук, на внутрішній межі яких виникає нова інтегральна категорія «політика як соціальне явище». Саме остання перетворюється у центральну категорію, що визначає назву учбової теми, яку треба з'ясувати.

По-перше, усвідомимо політику, як специфічний засіб протиборства за владу та її синхронне використання а) в інтересах певних соціальних груп та б) в інтересах всього суспільства в цілому.

По-друге, з позицій вимог формальної логіки оптимально з'ясувати сенс поняття «соціальне явище» та його зв'язок із політикою можливо лише за допомогою побудови наступного категоричного силогізму:

1. *Соціальним явищем* зветься будь-яке явище, детерміноване *процесом соціального життя*.

2. *Процесом соціального життя* детермінується в тому числі і явище, пов'язане із протиборством за владу та її використанням, яке звичайно називають *політикою*.

3. Отже, *політика* як засіб протиборства за владу та її використання є не чимось іншим, як *соціальним явищем*. Інтегруючи першу посилку з аргументом, ми маємо антецедент, а отримуючи нове знання, тобто наслідок, ми маємо консеквент, висновок.

При цьому треба звернути увагу на ідентичність і жорсткий зв'язок крайніх та внутрішніх членів силогізму. Саме це свідчить про відповідність умовиводу вимогам усіх чотирьох законів формальної логіки.

Наступним важливим етапом початкового процесу усвідомлення політики як соціального явища є намагання з'ясувати, що відрізняє політику як соціальне явище від інших соціальних явищ, та що її об'єднує з ними? З'ясувати це означає усвідомити центральний стрижень теми.

Дійсно, політика знаходиться в низці таких соціальних явищ, якими є економіка, виробництво, фінанси, право, мистецтво, освіта, медицина і т. ін. Треба замислитись, що їх об'єднує та, що відрізняє, що в них загальне, а що відмінне. Лише висновки з цього допоможуть розібратися та засвоїти тему.

Однак, з'ясувати зміст політики як соціального явища лише з боку формально логічного підходу неможливо. Ця умова є вкрай необхідною, але недостатньою. Достатньою її роблять лише вимоги математичної логіки, як більш ретельної і точної, пов'язаної з математичними матрицями: табличними, графовими та іншими. Саме такі матриці дозволяють проаналізувати й усвідомити політику як соціальне явище на трьох рівнях наукового пізнання: на рівні проблеми, на рівні гіпотези та на рівні теорії.

Запропонований план лекції, самостійної роботи та обговорення питань на семінарі, детермінований саме матричним синтезом категорій, які необхідні й достатні для усвідомлення цієї теми. Математична матриця має перевагу перед іншими інструментами аналізу в тому, що вона вибудовує зв'язок не будь-яких категорій, що стосуються

теми (центральної категорії дослідження) опосередковано, а лише тих, які не опосередковано розкривають тему. Тобто це лише ті категорії, без яких « політика як соціальне явище» не може бути розкритою, а тому і з'ясованою ні в якому разі. Тому над матрицями треба ретельно поміркувати, розібратися про що вони та навіщо вони.

Таблична матриця предмету нашої учбової теми є інструментом побудови надто жорсткої системи категорій різного рангу, яка в сукупності, інтегрально відображує перелік головних компонентів, з яких складається центральна категорія «політика як соціальне явище».

Графова матриця, на відміну від табличної, відображує структуру цієї системи компонентів, їх організацію, тобто їх ієрархію, нерівнозначність. Вона вказує на те, які з них найбільш важливі, які менш важливі та які найменш важливі. Обидві матриці складаються з трьох частин, кожна з котрих висвітлює тему на окремому рівні:

елементи 1.1 – 1.6 - на рівні наукової проблеми;

елементи 2.1 - 2.8 – на рівні наукової гіпотези;

елементи 3.1 – 3.13 – на рівні просторово-часового

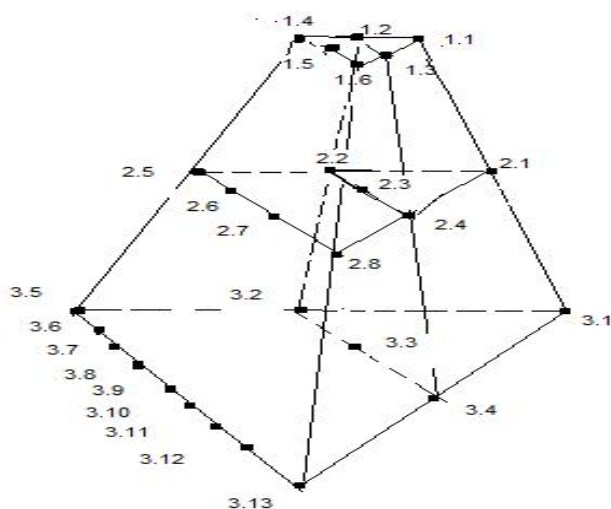
континууму функціонування політики як соціального явища;

нарешті, елементи 1.1 – 3.13 в сумі складають наукову теорію.

ТАБЛИЧНА МАТРИЦЯ

	к	Політика як соціальне явище	1.1
	z	Політика	1.2
	Z	Соціальне явище	1.3
	а	Внутрішня політика як соціальне явище	1.4
	б	Зовнішня політика як соціальне явище	1.5
	в	Соціальна якість політики, її адекватність національним інтересам суспільства	1.6
	w	Філософія політики як соціальне явище	2.1
	а	Культура політики як соціальне явище	2.2
	б	Ідеологія політики як соціальне явище	2.3
	в	Політика як соціальний прояв специфічного засобу соціальної комунікації	2.4
	а	Консервативні стратегії в політиці як соціальному явищі	2.5
	б	Радикальні стратегії в політиці як соціальному явищі	2.6
	в	Екстремістські стратегії в політиці як соціальному явищі	2.7
	г	Центристські стратегії в політиці як соціальному явищі	2.8
	w	Просторово-часовий континуум функціонування політики як соціального явища	3.1
	а	Ретроспектива політики як соціального явища	3.2
	б	Перспектива політики як соціального явища	3.3
	в	Проспектива політики як соціального явища	3.4
	А	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між громадянами, соціальними верствами, соціальними групами та спільностями всередині громадянського суспільства	3.5
	Б	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках установ влади громадянського суспільства і держави та їх лідерів	3.6
	В	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між лідерами держави та тими, хто їм співчуває й підтримує	3.7
	Г	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між гилками державної влади	3.8
	Д	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між державними установами та громадянами	3.9
	Е	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між лідерами та урядами дружніх або конкуруючих держав в регіоні	3.10
	Є	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між лідерами та урядами розвинених країн	3.11
	Ж	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між лідерами та урядами слабо розвинених країн	3.12
	з	Функціонування політики як соціальний прояв дії / взаємодії, гармонії / дисгармонії у стосунках між лідерами та урядами розвинених та слабо розвинених країн	3.13

ГРАФОВА МАТРИЦЯ

В процесі підготовки до семінару треба ретельно з'ясувати зміст феноменів, який відображений категоріями окремо кожного з трьох рівнів матриці.

1. Щоб з'ясувати центральний феномен теми, який відображений категорією (1.1) як проблему, готуючись до обговорення першого питання, треба зрозуміти а) що він генерується двома іншими феноменами, а саме $-(1.2- 1.3)$, останні є причинними умовами виникнення центрального феномену; б) що феномен (1.1) виявляється в контексті таких проявів, різновидів, як (1.4- 1.5 -1.6). Наступним кроком в з'ясуванні проблеми повинно стати встановлення змісту властивостей та їх вимірів окремо кожного феномену на цьому рівні від 1.1 і до 1.6.

Наприклад:

	ФЕНОМЕН	ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ	ВИМІРИ ВЛАСТИВОСТЕЙ
1.2	ПОЛІТИКА	СПРЯМОВАНІСТЬ	ЗОВНІШНЯ-ВНУТРІШНЯ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА - ДЕРЖАВНА, НА ЗМІЦНЕННЯ ВЛАДИ - НА ЇЇ ПОСЛАБЖЕННЯ—НА ЇЇ ЗНИЩЕННЯ І Т. ІН. ЗАХИЩАЄ ІНТЕРЕСИ УСІХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ ЧИ ТІЛЬКИ ДЕЯКИХ, ВІДПОВІДАЄ ЧИ НЕ ВІДПОВІДАЄ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ
		СОЦІАЛЬНА ЯКІСТЬ	СПРАВЕДЛИВА-НЕСПРАВЕДЛИВ, ПІДТРИМУЄТЬСЯ БІЛЬШОСТЮ ЧИ МЕНШОСТЮ НАСЕЛЕННЯ, СТІЙКА – НЕСТІЙКА - МІНЛИВА
		ТРИВАЛІСТЬ	ДОВГОСТРОКОВА -КОРОТКОСТРОКОВА- ПЕРИОДИЧНА
		ПОТУЖНІСТЬ	ПОТУЖНА-ПОМІРНА-ПОВІЛЬНА
		І ІНТЕНСИВНІСТЬ	АКТИВНА- ПАСИВНА- ПОВІЛЬНА
		ЗА ХАРАКТЕРОМ	АВАНТЮРИСТИЧНА- ЗВАЖЕНА- НЕЗВАЖЕНА, ПОМІРКОВАНА- НЕПОМІРКОВАНА.

1.3	СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	СПРЯМОВАНІСТЬ	ЗАВНІШНЬОГО-ВНУТРІШНЬО- ГО СПРЯМУВАННЯ, ГРОМА- ДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЧИ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ, ДЕРЖАВНОГО-РЕГІОНАЛЬНОГ МІСЦЕВОГО МАСШТАБУ, на МЕЖІ ВПЛИВУ: НА НАЦІЮ, СОЦІАЛЬНІ СПІЛЬНОСТІ, ВЕРС ТВИ ЧИ ОКРЕМІ ПРОШАРКИ СУСПІЛЬСТВА, СПРЯМОВАНЕ НА ЕКОНОМІКУ, ПРАВО, ВИРОБНИЦТВО, НАУКУ ТА ІНШІ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА та ІНТЕРЕСИ УСІХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ
		ЯКІСТЬ	ВИСОКА-ПОМІРНА- НИЗЬКА, ПІДТРИМУЄТЬСЯ БІЛЬШОСТЮ ЧИ МЕНШОСТЮ НАСЕЛЕННЯ, СТІЙКА – НЕСТІЙКА- МІНЛИВА
		ТРИВАЛІСТЬ	ДОВГОСТРОКОВЕ–КОРОТКОСТРОКОВЕ – ПЕРИОДИЧНЕ
		ПОТУЖНІСТЬ	ПОТУЖНЕ-ПОМІРНЕ-ПОВІЛЬНЕ
		ІНТЕНСИВНІСТЬ	АКТИВНЕ-ПАСИВНЕ - ПОВІЛЬНЕ
		ЗА ХАРАКТЕРОМ	Моральне-аморальне, гармонічне- дисгармонічне

2. Щоб з'ясувати центральний феномен на рівні гіпотези, готуючись до обговорення другого питання, треба уявити собі: а) якими побічними, проміжними умовами

обґрунтовуються, доводяться та пояснюються факти існування політики як соціального явища. Треба збагнути, чому (2.1, 2.2, 2.3, 2.4) відображують саме ці умови не тільки, як необхідні, а й як достатні;

б) що саме такими, як 2.5, 2.6, 2.7, 2.8 методологіями і стратегіями користуються, щоб зміцнювати, розвивати чи знищувати політику як соціальне явище. Щоб досягнути цієї мети треба ідентично, як і в попередньому випадку, встановити властивості та виміри феноменів 2.5 – 2.8.

Візьмемо, наприклад, феномени 2.1 та 2.5.

	ФЕНОМЕН	ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ	ВИМІРИ ВЛАСТИВОСТЕЙ
2.1	ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	СПРЯМОВАНІСТЬ	Спрямована на найбільш загальний спосіб з'ясування, моделювання, обґрунтування та пояснення політики як соціального явища за допомогою категорій, принципів та законів діалектики, релігійної філософії або філософії здорового глузду
		СОЦІАЛЬНА ЯКІСТЬ	Як світосприйняття політики як соціального явища різними соціальними верствами та етнічними групами, прошарками різного майнового, політичного, культурного, релігійного та духовного статусів.
		ТРИВАЛІСТЬ	Філософія політики як соціальне явище античного світу, середньовіччя, нової та новітньої історії людства
		ПОТУЖНІСТЬ	Світова, регіональна, державна. Національна, територіальна, етнічна, корпоративна, особиста
		ІНТЕНСИВНІСТЬ	Активна - пасивна
		ЗА ХАРАКТЕРОМ	Наступова, воєнничка, толерантна
	ФЕНОМЕН	ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ	ВИМІРИ ВЛАСТИВОСТЕЙ
2.5	Консервативні стратегії в політиці як соціальному явищі	СПРЯМОВАНІСТЬ	Зорієнтовані на близьке- на віддалене минуле-на відносно минуле
		СОЦІАЛЬНА ЯКІСТЬ	Стратегії, які захищають минулі політичні цінності, минулі підходи до оцінки політичних реалій та ситуацій в політиці як соціальному явищі
		ТРИВАЛІСТЬ	ДОВГОСТРОКОВІ - КОРОТКОСТРОКОВІ- ПЕРИОДИЧНІ
		ПОТУЖНІСТЬ	ПОТУЖНІ/-ПОМІРНІ-ПОВІЛЬНІ
		ІНТЕНСИВНІСТЬ	АКТИВНІ -ПАСИВНІ- ПОВІЛЬНІ
		ЗА ХАРАКТЕРОМ	Слабкі – жорсткі-толерантні

Подібним чином треба проаналізувати усі без винятку феномени на рівні гіпотези від 2.1 і до 2.8. Лише такий підхід до гіпотези дозволить усвідомити, які умови сприяють, а які не сприяють функціонуванню і розвитку центрального феномену (1.1).

3. Нарешті, щоб з'ясувати центральний феномен на рівні просторово-часового континууму, готуючись до обговорення третього питання семінару, треба чітко уявити собі: а) яким чином політика як соціальне явище конкретно виявляє себе у часовому вимірі 3.2, 3.3, 3.4?; та б) яким чином це явище конкретно виявляє себе у просторовому вимірі 3.5- 3.13?

Для цього необхідно, як і у попередніх випадках, встановити і проаналізувати окремо властивості й виміри кожного з феноменів ПЧК 3.1 – 3.13.

Отримана системна модель проаналізованих і обгрунтованих знань про політику як соціальне явище саме і є відносно незавершеною теорією останнього. Для того, щоб, побудована вами теорія, стала повноправною, завершеною, необхідні дві речі: треба її ферифікувати та зкорегувати з іншими теоріями, що існують стосовно цього предмету та виконати це таким чином, щоб попередні теорії з'явилися частковими випадками вашої теорії, щоб вони вписувалися в неї, були її частками. Але, це вже виходе за межі завдань поточного семінару. Між тим, якщо Ви справді хочете стати аналітиком, Ви повинні примусити себе зробити це, в тому числі і за межами семінару, прибігаючи до допомоги викладача або більш компетентного в цій темі студента.

Нарешті, елементи 1.1 – 3.13 в сумі складають наукову теорію.

Завдання для самоконтролю

1. Які феномени породжують політику як соціальне явище?
2. В контексті яких форм, існуючої реальності, виявляє себе політика як соціальне явище?
3. Які проміжні, побічні умови доводять існування політики як соціального явища?

4. Яку функцію в цьому явищі виконують політична філософія, культура, ідеологія, специфічний спосіб політичної комунікації?
5. Які стратегії використовуються, як в політиці, так і в інших соціальних явищах?
6. Якщо просторово-часовий континуум є похідною від політичного простору і політичного часу, то що складає часову утворюючу політики як соціального явища?
7. Що складає в цьому континууму просторову утворюючу політики як соціального явища?
8. Як Ви уявляєте собі політику як соціальне явище на рівні проблеми?
9. Як Ви уявляєте собі політику як соціальне явище на рівні гіпотези?
10. Як Ви уявляєте собі політику як соціальне явище на рівні теорії?
11. В чому заключається логіка з'ясування політики як соціального явища?
12. В чому специфіка з'ясування політики як соціального явища?

Література

1. Андреев С.С. Политика как социальное явление. // Социально-политические науки. – 1994.- № 4.
2. Вебер М. Политика как призвание и профессия. // Избранные произведения. –М . 1990.
3. Піча В.М., Хома Н.М. Політика як соціальне явище. Політологія. Конспект лекцій. – К. : Каравела. – 1999. – 166 с.
4. Подмазко Є. Загальна теорія політики як метатеорія. – Одеса.:Друк. Розділ І. - 2008. – 222 с.
5. Политика – социальное явление. Введение в политологию. Учебное пособие. Харьков. : Изд. ХГУ. Часть 1. – 1994.– 460 с.
6. Рябов С. Политика як соціальне явище. // Політичні читання. –1994.–№ 2.

7. Філософія політики. Короткий енциклопедичний словник. –К.: Знання України. – 2002. –С. 430 – 433.

Тема 5. Політична влада

Основні поняття

Влада, система влади, політична влада, легальність влади, легітимність влади, ресурси влади, суб'єкт влади, об'єкт влади, функції влади, розподіл повноважень гілок влади, стримання та протипаги проти порушення принципу розподілу повноважень гілок влади, методи здійснення влади, форми влади.

План

1. Феномен «влади» в суспільній науці. Різновиди влади.
2. Політична влада: поняття, природа, риси та функції.
3. Теорії виникнення політичної влади та її легітимності.
4. Типологія політичної влади.
5. Теорія розподілу повноважень гілок влади. Світовий та український досвід.

Теми рефератів

1. Концепція влади М. Вебера.
2. Порівняльний аналіз концепцій влади у працях М. Вебера та Г. Арендт.
3. Насильство як атрибут влади в умовах тоталітарного політичного режиму.
4. Співвідношення влади та моралі.
5. Сучасні механізми стримання та протипаг проти порушення принципу розподілу повноважень гілок влади та процес їх втілення в Україні.

Література

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Арендт; пер. з англ. – К.: Дух и літера, 2002. – 539 с.
2. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Бодріяр Ж.; пер. з фр. В. Шовкун. – К.: вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 230 с.

3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство» / Габермас Ю. – Львів: Літопис, 2000. – 320 с.
4. Луман Н. Власть / Луман Н. – М.: Праксис, 2001. – 256 с.
5. Олсон М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур / Олсон М.; пер. з англ. А. Іщенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 174 с.

Тема 6. Демократія як форма і засіб організації суспільно-політичного життя

План

1. Класична модель демократії.
2. Теоретико-методологічні підходи щодо визначення сутності сучасної демократії в політичній науці.
3. Особливості процесу демократизації в сучасній Україні.

Теми рефератів

1. Прямі та непрямі форми демократії.
2. Форми політичної участі громадян у сучасних демократичних суспільствах.
3. Елітарна концепція демократії.
4. Плюралістична теорія демократії.
5. Роль опозиції в сучасних демократичних політичних системах. Форми взаємодії влади та опозиції.
6. Особливості реалізації демократичних цінностей в умовах процесу глобалізації.

В політичній науці сформувалася велика кількість підходів щодо визначення змісту такого поняття як демократія та механізмів її реалізації. Проте варто мати на увазі, що демократія як «влада народу» реалізовувалася лише в межах так званої класичної моделі демократії, яка існувала за часи Стародавньої Греції та в епоху Відродження. Сутність цієї моделі можна звести до наступних позицій:

- Демократія може успішно функціонувати тільки в суспільствах невеликих розмірів (наприклад, в межах міста).
- Серед громадян повинна панувати політична, економічна рівність та рівність свободи.
- Політична участь є необхідною умовою та механізмом реалізації свободи.
- Громадяни самі повинні створювати закони, за якими регулюється їх життя.
- Пріоритет віддається прямим формам політичної участі: найважливіші питання вирішуються на загальних зборах усіх громадян.
- Підпорядкованість приватних інтересів загальносуспільним.
- Відданість громадян принципу громадянської доброчинності.
- Метою політики є досягнення загального блага.

У такому майже незмінному вигляді класична модель демократії проіснувала до початку ХХ століття. У 1942 році вийшла відома праця Й. Шумпетера «Капіталізм, соціалізм та демократія», в якій автор піддав нещадній критиці майже всі положення класичної доктрини і довів, що вони не реалізуються в сучасних умовах. Як результат, Шумпетер запропонував взагалі відмовитися від використання терміну *демократія* й замінити його на *демократичний метод*. При цьому в зазначеній праці дається наступне визначення новому поняттю:

- демократичний метод – це такий інституційний устрій для прийняття політичних рішень, при якому індивіди отримують владу приймати рішення шляхом конкурентної боротьби за голоси виборців.

Отже, основною рисою демократичного методу є боротьба політичних лідерів за голоси виборців. Роль народу зводиться лише до того, що він може прийняти або відхилити

запропоновані йому кандидатури у представницькі органи влади.

Найбільш відомим теоретико-методологічним підходом щодо визначення сутності демократії в сучасній західній політичній науці є підхід американського політолога Р. Даля. Так, Р. Даль розвів поняття демократії як ідеалу, до якого необхідно прагнути, і демократію як реально функціонуючу політичну практику. Останній різновид демократії він назвав поліархією. Поліархію він визначив як тип режиму, характерними рисами якого є відносно висока терпимість до опозиції та широкі можливості впливати на поведінку представників правлячих структур. Зміст поліархії зводиться до функціонування семи політичних інститутів: загальне виборче право; право приймати участь у суспільних справах; справедливі вибори; надійний захист свободи висловлювати свою думку, включаючи критику уряду, суспільства, домінуючої ідеології; існування альтернативних засобів інформації і переконань, що можуть між собою конкурувати і які не знаходяться під контролем правлячих структур; високий ступінь свободи у створенні відносно автономних і різноманітних організацій, включаючи опозиційні політичні партії; високий рівень залежності уряду від виборців та результатів виборів.

Розглядаючи третє питання, треба мати на увазі, що процес демократизації в нашій країні відбувається дуже важко і має цілу низку особливостей. Так, однією з перших ознак демократії в незалежній Україні на початку 1990-х років стала поява великої кількості політичних партій. Проте, незважаючи на це, більшість партій не виконує тієї ролі, яку вони виконують у розвинутих західних демократіях. Переважна кількість українських політичних партій представляє собою закриті бізнес-проекти, які відірвані від решти суспільства і не відображають інтереси громадян. Крім того, громадяни України ніяк не можуть впливати на процес прийняття рішень партійними елітами та контролювати своїх

представників у парламенті, які були обрані за партійними списками.

Те ж саме стосується й громадянського суспільства. За роки незалежності в Україні утворилося багато суспільно-громадських організацій. Однак, вони й досі не стали інститутами громадянського суспільства, а саме – посередниками між владою та громадянами. Не розвинутий також інститут лобізму. В умовах демократичного режиму лобі – це представники суспільно-громадських організацій у парламенті. В нашій країні й досі залишається ситуація, коли функції лобістів виконують депутати парламенту. При цьому «проштовхують» вони інтереси крупних фінансово-промислових груп, а не інтереси пересічних громадян.

Перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління з 1-го січня 2006 року мав теж стати певним етапом в процесі демократизації політичної системи України та українського суспільства в цілому. Слід зазначити, що в сучасній політичній науці парламентська форма правління та її різновиди вважаються більш демократичними, ніж президентська та полупрезидентська. В той же час парламентська форма правління вимагає від політиків вміння йти на компроміс один з одним. Саме низький рівень політичної культури українського політикуму та небажання і невміння знаходити компроміс призвели до того, що політична реформа не тільки не вдосконалила українську політичну систему, а, навпаки, її дестабілізувала.

В цілому, можна зробити висновок, що демократичні перетворення відбуваються в Україні повільно й не завжди успішно внаслідок того, що при проведенні реформ не враховуються ті закони й закономірності, за якими функціонують розвинуті демократичні режими.

Література

- 1 Бегунов Ю. К., Лукашев А. В., Пониделко А. В. 13 теорій демократії. – Санкт-Петербург: „Бізнес-Пресса”, 2002. – 236с.
- 2 Гелд Д. Демократія і глобальний порядок // Демократія: антологія / упоряди.: О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 985-1024.
- 3 Гелд Д. Моделі демократії // Демократія: антологія / упоряди.: О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 155-175.
- 4 Гелстон В. Громадянське суспільство й „мистецтво об'єднань” // Демократія: антологія / упоряди.: О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 861-866.
- 5 Горовіц Д. Порівняння демократичних систем // Демократія: антологія / упоряди.: О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 827-833.
- 6 Даль Р. Введение в экономическую демократию: пер. с англ. – М., 1991.
- 7 Даль Р. Введение в теорию демократии: пер. с англ. – М., 1992.
- 8 Даль Р. О демократии: пер. с англ. – М., 2000.
- 9 Келсо Л., Келсо П. Демократия и экономическая власть. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2000. – 318с.
- 10 Лійпгарт А. Мажоритарна та консенсусна моделі демократії // Демократія: антологія / упоряди.: О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 774-801.
- 11 Основи демократії: навч. Посібник / За ред. А. Колодій. – К.: Вид-во „Ай Бі”, 2004. – 668с.
- 12 Шміттер Ф., Карл Т. Чим є і чим не є демократія // Демократія: антологія / упоряди.: О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 79-91.
- 13 Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія. – К., 1995.

Тема 7. Політична система суспільства

Основні поняття

Політична система, системний підхід, «чорна скринька», зворотній зв'язок, структура та функції політичної системи, типи політичних систем.

План

1. Політична система: поняття, структура, функції.
2. Типологія політичних систем.
3. Політична система сучасної України:

Теми рефератів

1. Висхідні принципи системного підходу і його застосування в політичній науці.
2. Аналіз концептуальних моделей політичної системи Д. Істона, Г. Алмонда, К. Дойча.
3. Політична система сучасної України: структурно-функціональні особливості й динамічні характеристики.

Розглядаючи **перше питання**, слід з'ясувати основні переваги системної методології, завдяки яким вона знайшла активного застосування у політичній науці.

Досить довго політологи дрібнили і відокремлювали політичну реальність замість того, щоб розглядати її як цілісне явище, своєю чергою включене до ще ширшої цілісності – суспільства. Загальна теорія систем дозволила поглянути на політичне життя з точки зору його структурно-функціональних якостей, а також складних стосунків з іншими підсистемами соціуму – економічною, соціальною, духовною. Завдяки системному підходу стало можливим поставити і вирішувати питання про змінювання, кризи, патології, підтримку рівноваги політичних систем.

Великий внесок в опрацювання системного методу щодо політики зробили у другій половині ХХ ст. Т. Парсонс, Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч, У. Мітчел та ін.. Слід з'ясувати, чим відрізняються їхні підходи до сутності політичної системи. Крім того, варто докладно розглянути першу

теоретичну модель політичної системи, яку запропонував Д. Істон.

Поняття «політична система» не може бути вичерпано одним визначенням. У найширшому розумінні вона уявляє собою «складний соціальний механізм, за допомогою якого різноманітні суспільні імпульси перетворюються на політичні рішення та дії» (Д. Істон). Це цілісна впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, політико-правових норм, політичної культури, завдяки яким утверджується і функціонує політична влада, регулюються суспільні відносини, досягається соціальна і політична стабільність.

Доцільно проаналізувати ознаки і особливості політичної системи, що відрізняють її від усіх інших.

Політична система має досить складну структуру, тобто внутрішню організацію. Найчастіше до неї відносять такі компоненти, як: політична (державна) влада; політичні інститути; політична діяльність (політичний процес); політичні відносини; політико-правові норми; політична культура та ідеологія; людина, як основний носій усіх видів політичної діяльності та відносин.

Названі компоненти мають різну суспільну якість, відіграють свою специфічну роль у політичній системі, сутність якої треба розкрити і пояснити.

Головні функції політичної системи – це постійно поновлювані напрями її діяльності, які забезпечують її життєдіяльність та силу впливу на розвиток суспільства. В найбільш узагальненому вигляді виділяють такі функції політичної системи: нормативно-регулятивну, репрезентативну, інтегруючу, функцію організації та відтворення політичного життя, функцію політичного інформування, комунікації та соціалізації. Зміст кожної функції потребує окремого обговорення.

Друге питання потребує чіткого визначення кожного критерію, за яким в науці розрізняються політичні системи.

Наприклад, якщо взяти за основу формаційний критерій, то можна виділити рабовласницьку, феодальну, буржуазну та соціалістичну політичну систему.

Аналіз історичної еволюції політичних систем у напрямку їх постійного ускладнення і структурно-функціональної диференціації був покладений в основу типології Г. Алмонда, за якою політичні системи поділяються на примітивні, традиційні та сучасні. Необхідно показати, як поступово змінювалися зазначені якості політичного життя в історії людства. Які риси сьогодні можуть свідчити про досягнення політичною системою певної зрілості?

З урахуванням історичних і культурно-національних особливостей розподілу й функціонування влади той самий автор виділяє англо-американську і європейсько-континентальну модель політичної системи, порівнюючи їх між собою і з політичними системами країн, що розвиваються.

Найбільш поширеною є типологія політичних систем, яка спирається на критерій їх режимних якостей. Відповідно, розрізняють демократичні, авторитарні й тоталітарні системи. Проте, слід зауважити, що всередині кожного типу існує певний спектр варіацій. Так, демократичні політичні системи можуть бути представлені елітарно-демократичним, ліберально-демократичним різновидами, авторитарний тип інколи набуває рис авторитарно-ліберального, популістського, бюрократичного, кланово-олигархічного тощо. Тоталітарні системи, як відомо, здатні проявляти ліво-егалітарні (наприклад, сталінська, маоїстська модель) або право-олігархічні (профашистська модель) риси.

Ступінь і характер розвитку інформаційно-комунікаційних зв'язків у системі, а також особливості її взаємодії з міжнародним середовищем дозволяють виокремлювати закриті й відкриті політичні системи.

Розкриття характерних рис кожного з зазначених типів політичних систем доцільно проводити на відомих вам

прикладках. Крім того, слід пам'ятати, що всебічний аналіз кожної конкретної політичної системи потребує застосування декількох критеріїв одночасно.

Третє питання вимагає застосування усіх теоретичних знань про політичну систему і методи її вивчення щодо характеристики її реальної моделі – політичної системи сучасної України. Незважаючи на те, що остаточне формування усіх її якостей не завершено, слід проаналізувати стан кожного окремого компонента структури української політичної системи, а також виконання нею своїх головних функцій. При цьому корисно звернути увагу на те, як відбувається процес звільнення політичної системи від рис минулого і набуття нею характеристик демократичної системи. Що, на вашу думку, заважає становленню високоефективної і стабільної політичної системи в Україні? Які чинники стримують розвиток демократичної політичної системи нашої країни, які суперечності доводиться долати на шляху її формування та за яких умов можна буде вважати цей процес більш-менш завершеним?

Запитання для самоконтролю

1. «Система» у загальному вигляді – це впорядкована сукупність взаємодіючих компонентів, яка виникає і функціонує для досягнення певної мети і володіє інтегративними якостями, що не властиві окремим компонентам, які її утворюють. Життєдіяльність будь-якої системи (біологічної, космічної, соціальної) передбачає певні межі та постійний взаємний обмін між нею і навколишнім середовищем.

Виходячи з цих характеристик, поясніть, як вони проявляють себе в політичній реальності.

2. На думку Д. Істона, процес функціонування політичної системи спирається на механізми «витрат» (того, що становить «вхід» у систему) і «випуску» (того, що система продукує на «виході»). Важливими елементами цього

механізму є «вимоги», «підтримка», «петля зворотного зв'язку».

Поясніть, які реальні політичні процеси можна описати цими поняттями загальної теорії систем. Що містить у собі поняття «чорна скринька»?

3. Високий рівень політичної участі українських громадян в інститутах масової політики (виборах, референдумах) супроводжується значним ступенем недовіри суспільства до органів влади і окремих державних діячів.

Чим, на вашу думку, викликана дана ситуація? Поясніть, як має виглядати оптимальне співвідношення «вимог» і «підтримки» в політичній системі, аби вона динамічно розвивалася і стабільно функціонувала? Що заважає політичній системі України діяти в такому режимі?

4. Спираючись на відомі вам типології політичних систем, надайте розгорнуту типологічну характеристику політичній системі сучасної України (роботу можна виконати у формі есе).

Тестові завдання

1. Хто з дослідників політичної системи спирався у своєму аналізі на поняття «структура» і «культура»:

- а) Д. Істон
- б) К. Дойч,
- в) Г. Алмонд і Г. Пауел
- г) Т. Парсонс

2. До складу головних компонентів політичної системи входять:

- а) людина
- б) політична влада,
- в) політичні норми,
- г) політичні партії.

3. За Г. Алмондом, артикуляція та агрегація інтересів – це функції:

- а) «входу» в політичну систему,
- б) «виходу» з політичної системи,

в) конверсії, тобто перетворення вхідних факторів у вихідні.

Література

- 1 Баранівський Ф. Спільність внутрішніх та євроінтеграційних потреб удосконалення політичної системи України //Політичний менеджмент. – 2008. - №4.
- 2 Истон Д. Категории системного анализа политики //Политология: Хрестоматия /Под ред. М. А. Василика. – М., 1999. – С.319-331.
- 3 Комарова Ю. Деякі аспекти аналізу структурної організації політичної системи //Політичний менеджмент. – 2005. - №1.
- 4 Кынев А. В. Эффект «Майдана»: политическая система Украины после кризиса 2004 г. //Полис. – 2005. - №1.
- 5 Панарин А. С. Политология. Учебник. – М., 1998. – Раздел II. Политические системы современности. – С.42-123.
- 6 Розумний М. Розвиток політичної системи України: виклики та загрози //Політичний менеджмент. – 2008. – №1.
- 7 Соловьев А. И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студ. вузов. – М., 2003. – Раздел V. Гл. 11. Политическая система. – С. 229-248.
- 8 Эндрейн Ч. Ф. Сравнительный анализ политических систем. Эффективность осуществления политического курса и социальные преобразования /Пер. с англ. – М., 2000.

Тема 8. Держава як основний інститут політичної системи **Основні поняття**

Держава, теорії виникнення держави, ознаки держави, структура держави, функції держави, форми державного правління, форми національно-територіального устрою, типологія держав, правова держава, соціальна держава.

План

1. Держава: сутність та походження. Основні функції держави.

2. Форми державного устрою та типи правління.
3. Правова держава, цінності та механізм формування. Цінності та принципи правової держави.
4. Витоки концепцій правової держави. Пошук шляхів реалізації правової держави в Україні.

Теми рефератів

1. Основні підходи щодо осмислення сутності держави.
2. Ознаки держави та їх тлумачення.
3. Федералізм (унітаризм, конфедералізм): історія та сучасні проблеми.
4. Відмінність правової держави від інших форм політичної організації суспільства.
5. Перспективи становлення правової держави в Україні.

Контрольні питання

1. Держава як політичний інститут і як форма влади.
2. Походження, сутність і призначення держави.
3. Основні функції держави.
4. Органи держави, їх види, функції та система
5. Форми правління. Монархія і республіка, їх різновиди.
6. Форми державного устрою (унітарна держава, федеративна держава та конфедерація).
7. Цінності та принципи правової держави.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «держава».
2. Назвіть та охарактеризуйте основні концепції походження держави.
3. Назвіть основні ознаки та функції держави.
4. Перерахуйте та дайте характеристику формам правління.
5. Перерахуйте та дайте характеристику формам адміністративно-територіального устрою держави.
6. Визначте основні принципи правової держави.
7. Якою за формою державного правління та устрою є Україна?

6. Романюк О. Моделі державного правління: світовий досвід і реалії посткомуністичних суспільств/ Романюк О. // Політичний менеджмент. – 2008. – №4. – С.74-87.
7. Стасюк Ю. Інститут президенства. Конструктиви і деструктиви/ Стасюк Ю. // Віче. – 2002. – № 5. – С. 27-31.

Тема 9. Громадянське суспільство

Основні поняття

Громадянське суспільство, громадянин – суб'єкт права, правосвідомість, середній клас, соціальна структурованість, солідаризм, «відкрите суспільство», «масове суспільство».

План

1. Поняття громадянського суспільства, його сутність, структура, фактори становлення та розвитку.
2. Теорії громадянського суспільства про його основи та взаємодію з державою.
3. Проблеми формування громадянського суспільства в сучасній Україні.

Теми рефератів

1. Теорії громадянського суспільства.
2. Головні інститути громадянського суспільства.
3. Зміст і форми функціонування соціальної і духовної сфери громадянського суспільства.

Література

1. Бернштейн Л., Панченко П., Рейто. Розбудова громадянського суспільства в Україні.—К., 1999.
2. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство» // Політологія / Навчально-метод. Комплекс за ред. Кирилюка Ф.М.—К.: 2004.—с. 278-282.
3. Гражданское общество и правовое государство: предпосылки формирования. / Отв. ред. Г.К Манов.—М., 1991.

4. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення.—К., 1997.
5. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях.—Львів, 2003.
6. Кін Д. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення.—К., 2000.
7. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства.— Львів, 2002.
8. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. В 2-х т.— К., 1994.

Тема 10. Парламентаризм та інститут президентства в Україні

Основні поняття

Парламент, парламентаризм, функції парламенту, повноваження парламенту, парламентська система влади, президент, президентська республіка, повноваження президента, система президентських виборів.

План

1. Парламентаризм як система державного управління.
2. Верховна Рада – парламент України.
3. Інститут президентства: Україна і світ.

Теми рефератів

1. Парламентська культура в Україні: чинники, рівень, тенденції.
2. Президент України у владному трикутнику.
3. Президентська та парламентська республіка: різновиди правління.
4. Сучасні моделі президентства.

Розглядаючи перше питання слід перш за все з'ясувати місце і роль парламентаризму як засобу реалізації визначальної ідеї дійсно демократичного ладу в країні – ідеї народовладдя, реальної участі всього народу в вирішенні всіх питань життеустрою країни. Саме

парламентаризм став тією формою правління, коли народ шляхом безпосередньої через своїх представників отримав можливість вирішувати всі питання державного управління країною.

Особливо важливо підкреслити, що парламентаризм, як система правління характеризується чітким розподілом законодавчих та виконавчих функцій при пріоритетному становищі законодавчого органу – парламенту відносно інших державних органів.

Парламент як представницька установа існує в переважній більшості країн світу і відіграє визначну роль в утвердженні демократичних засад управлінської діяльності.

Стосовно внутрішньої організації діяльності парламенту важливо відзначити двопалатну та однопалатну структуру, що формуються шляхом прямих виборів.

При розгляді другого питання важливо ретельно зупинитися на шляху утворення (порядку виборів) та функціонування Верховної Ради як вищого представницького органу, що має пріоритетні повноваження щодо формування уряду та контролю за його діяльністю. Слід розглянути також конкретику внутрішньої структури нині діючого українського парламенту (партійні об'єднання, парламентські комітети, комісії, їх владні повноваження тощо).

Розгляд цього питання також передбачає розгляд порівняльних характеристик діяльності парламентів інших країн, історично відслідковуючи процес формування його функцій в політичній системі суспільства, правові засади діяльності. Адже особливої уваги заслуговує розгляд третього питання. Встановлення інституту президентства в Україні дещо по-новому ставлять питання сучасного урядування в країні звичайно в світі існують дещо різні системи президентського правління. В ході семінару бажано розглянуть різні найбільш поширені моделі президентської влади.

Конституція України визначає статус українського Президента як главу держави, гаранта державного суверенітету, гаранта конституції, прав і свобод людини і громадянина.

При розгляді цього питання цілком слушним ме бути взятий до аналізу історичний підхід, знайомство з традиціями президентського володарювання в Україні, що мали місце в українській історії (1918 р.). на цьому фоні має бути розглянуто нинішній статус Президента України, порядок його обрання та досвід діяльності трьох українських президентів пострадянської доби, нинішній дискусії щодо подальшого вдосконалення прав та обов'язків Президента України в сучасних умовах з урахуванням набутого досвіду.

Питання для самоконтролю

1. Чи можливе існування суспільства без парламенту? Які завдання він покликаний вирішувати?
2. в чому полягають відмінності президентської системи правління від парламентської?
3. Яку роль політичні партії відіграють в парламенті?
4. В чому полягає відмінність в діяльності палат у двопалатних парламентах?
5. Яку роль відіграє парламент в діяльності судової влади в країні?
6. Кого і як обирають президенти?

Література

1. Конституція України. К., 2003
2. Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна. К.: АМУПП – 1997, С. 100 – 130.
3. Волянська Г. Як український парламентаризм дає собі раду // Критика. Рік XII, Число 1-2 (123 – 124). Січень – лютий, 2008.
4. Ганжуров Ю. Правила гри та гра без правил. Парламент та Президент України в контексті політичної комунікації // Віче. – 2006 – № 3-4, С.48-51.

5. Жилинский С.Е. Президент. Как он правит и как его избирают. М.: Норма – 2004. – 140с.
6. Кармазіна М. Інститут президентства в Україні: стан та перспективи дослідження // Політичний менеджмент. – 2004 – № 5
7. Кресина І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. Інститут імпичменту: порівняльний політико – правовий аналіз. К., 2004.
8. Кынев А. Институт президентства в странах Центральной и Восточной Европы: как индикатор процесса политической трансформации//Полис 2002. – № 2. – с.126-137
9. Алексеев В. «Линия Сублинского» /Киевский телеграф. – 2010. – № 5, 5-11 февраля.
10. Михайленко М. На линию разлома/ «2000» – 2010. – №3 (494), 22-28 янв. – А – 1,7.
11. Ведерникова Инна. Вето Президента, или казус привелегированного законодателя /Зеркало недели – 2009 – № 29 (757), – 3 авг.
12. Лозунько С. Он не оставит Украину в покое – Ющенко столбит националистическую нишу / «2000» – 2010 – № 4 (495), 29 янв. – 4 февр. А – 1,4-5.
13. Табачник Дм. Он уходит «навсегда вон» / «2000» – 2010 – № 2 – 15.01 – F.8
14. Михайленко М. Коррекция проекта «Украина» / «2000» – 2010 – №7 (498), 19.02 – А-5.
15. Михайленко М. Несколько слов о Викторе Ющенко /»2000» - 2010 - №5.
16. Михайленко М. На линию разлома / «2000» – 2010 – №3 (494) – 22 – 28 янв. – А.1,7
17. Пост нерукотворный. Чем вошла в историю эпоха правления В. Ющенко / Известия в Украине – 2010 – 22.01.
18. Шатіло В.А. Інститут президентства в Україні. – К., Укр. центр політичного менеджменту – 2004. – 159 с.

19. Шляхтун П.О. Опасности президентства // «2000» – 2008. – 28.03. – Е – 3,8

Тема 11. Партийна система України

Основні поняття

Партія, політична партія, масова партія, кадрова партія, структура політичної партії, партійна система, функції партії, грипу тиску.

План

1. Джерела та передумови становлення сучасної багатопартійності в Україні.
2. Типологія партій та рухів на сучасному етапі розвитку України.

Теми рефератів

1. Національна ідея та її вираз в діяльності політичних партій та рухів.
2. Становлення багатопартійності в Україні як прояв розвитку у напрямку плюралізму та демократизму.
3. Суспільно – політичні рухи в Україні, їх вплив на політичне життя в державі.

У першому питанні необхідно розкрити особливості розвитку України в другій половині 80-х років. Наростання процесів гласності, свободи політичної думки. Поява перших організаційних структур та об'єднання нового ідеологічного напрямку.

Джерела становлення плюралізму політичної думки, розвитку багатопартійності. Діяльність Української Гельсінської спілки, її роль в пробудженні національної самосвідомості. Народження Народного Руху України та значення його діяльності в демократизації політичного життя. Протистояння Руху та Компартії України як визначальний фактор політичного розвитку України на переломі 80-х – 90-х років. Народження «Демократичної платформи» в Компартії України.

Етапи розвитку багатопартійності. Допартійний етап. Етап початкової багатопартійності. Події серпня 1991 р., що пов'язані з придушенням антидержавного заколоту та їх вплив на політичний розвиток України. Заборона діяльності комуністичної партії. Поступове посилення діяльності партій загальнодемократичного спрямування. Розвиток багатопартійності в нових умовах проголошення незалежності України. Багатопартійність та президентська компанія осені 1991 року. Загострення політичної боротьби навколо стратегії реформ, подальшого розвитку суспільства.

При розгляді другого питання важливе поняття плюралізму та його основні ідеї. Принципи типологізації партій та рухів в світовій практиці та в сучасних умовах України. Особливості розвитку політичного плюралізму в Україні. Нестабільність соціальної бази політичних партій та рухів. Незавершеність формування політичних програм, рихлість організаційних структур партій та рухів. Конфронтаційність та труднощі формування політичних блоків та угруповань. Позитивне значення плюралізму та багатопартійності як показника свободи політичної думки, джерела рівноваги в суспільстві, досягнення його стабільності.

Типологія сучасних політичних партій в Україні та її трудність в зв'язку незавершеністю процесу формування політичних партій та становлення реальної багатопартійності. Класифікація по становленню партій до соціальної системи та соціального устрою. Ліві та праві партії та відносність такої класифікації. Партії комуністичного, соціалістичного, соціал-демократичного, загальнодемократичного, ліберального, національно-демократичного, національно-радикального, релігійного та інших спрямувань.

Поняття центру. Посилення впливу центристських партій та рухів як прояв потягу до консолідації суспільства. Вклад партій демократичного та ліберально-демократичного напрямку в досягнення суспільної злагоди. Центристські тенденції в діяльності соціал-демократичних партій.

Основні функції політичних партій в сучасних умовах. Поступове становлення партій парламентського типу. Пошуки партійними Інституціями організаційної визначеності та стабільного місця в суспільстві.

Регіональні прояви багатопартійності. Партії та рухи сепаратистського характеру, їх несумісність з загальними тенденціями розвитку української державності.

Особливої уваги заслуговує розгляд третього питання, а саме перехідний характер розвитку суспільства. Вплив держави на формування партійних структур та партійних систем. Правове регулювання як основна форма державного впливу. Значення виборчих законів 1988-89 рр. для поступового становлення нових інститутів влади, розвитку політичного плюралізму.

Законодавча зміна місця та ролі комуністичної партії в житті суспільства і її вплив на подальший розвиток багатопартійності, та демократизацію суспільного процесу. Форми об'єднань громадян: партія, рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо. Право на вироблення державної політики, формування органів влади та представництво в їх складі як визначальна ознака партійних формувань. Громадські організації як форма захисту соціальних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших суспільних інтересів. Форми легалізації об'єднань громадян. Всеукраїнський, місцевий та міжнародний статус об'єднань громадян. Порядок встановлення та підтримання міжнародних зв'язків.

Спілки, блоки, коаліції, асамблеї як форма співробітництва об'єднань громадян. Законодавче визначення їх місця та ролі.

Виборча система та необхідність її реформування для подальшого розвитку демократичних засад суспільства та становлення інститутів влади на основі багатопартійності.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть головний признак політичної партії, відрізняючий її від інших політичних організацій.

2. Перелічить функції політичних партій.
3. Які типи політичних партій відомі в політичній теорії та практиці?
4. Які позиції відносно державної влади можуть займати політичні партії та чим це обумовлено?
5. Чим пояснюється необхідність правового регулювання діяльності політичних партій?
6. Які основні риси однопартійної, двохпартійної та багатопартійних систем.
7. У чому полягає специфіка партійної системи сучасної України?
8. Політичні партії, партійні блоки та виборчі системи: українські реалії.
9. Охарактеризуйте діяльність основних політичних партій у сучасній Україні.

Література

1. Дюверже М. Политические партии/ Пер. С франц. Академический проект.- 2002.- 650 с. – (серия концепций)
2. Локк Дж. Два трактата про врядування. – К.:Основи, 2001 – 264 с.
3. Монтескье Ш. О духе законов // Избранные произведения – М.: Госполитиздат, 1955. – 800 с.
4. Токвиль А. де. Демократия в Америке. – М.: Весь мир, 2000 – 559 с.
5. Бойко О.Д.. Суспільно-політичні трансформації в Україні (квітень 1985 – серпень 1991 рр.): історико-політичний аналіз: Автореф. Дис. ...канд.. політ. Наук: 23.00.02 / Одеська держ. юридична академія. – О., 1999. – 16 с.
6. Гарань О.В. Убити дракона (З історії Руху та нових партій України). – К.: Либідь, 1993.
7. Джерела з історії українських політичних партій кінця ХІХ – початку ХХ ст./ Михальський І.С. – Луганськ «Альма-матер», 2003. – 344с.

8. Кормич Л.І., Шелест Д.С. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. – К.: АВРІО, 2004. – 262с.
9. Кулик А.Н. Сравнительный анализ в партологии (проект К. Джанды) // Полис. – 1993. - № 1. – С. 92-98.
10. Лага В. Феномен «опозиційної ідеології» та «Ідеології опозиційності». // Політичний менеджмент. – 2004. – № 2. – С. 91-100
11. Малярчук В.А. Проблеми представництва політичних партій України у владних структурах (90-і рр.): Автореф. Дис. ...канд. політ. Наук: 23.00.02 / НАН України; Інститут національних відносин і політології. – К., 1997. – 26 с.
12. Павленко І. Ідеологія партій та організацій в Україні. // Політичний менеджмент. – 2004. - № 6. – С. 79-87.
13. Побудова ефективної політичної партії. / Упорядник: І. Підлуська, О. Грязнова, В. Замятін. – К.: Фонд «Європа ХХІ», 2003. – 288 с.
14. Полевий В.І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: Автореф. Дис. ...канд. юрид. наук / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2004. – 20 с.
15. Політичні партії в Україні: Інформ. – довід. вид./ Редкол.: М. Рябець та ін.. – К.: Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
16. Пуфлер Е.Ф. Партійна система сучасної України: сутність, тенденції подальшої трансформації: Автореф. ...дис. канд. політ. Наук: 23.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Філософський факультет. – К., 1998.–18 с.
17. Саміло А.О. Правові засади становлення та розвитку політичних партій в Україні з кінця ХІХ ст.. до 2001 р. (на матеріалах Запорізького регіону): Автореф. Дис. ...канд. юр. наук. / нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004 – 20 с.
18. Сергєєв В. Стратегічне управління політичними партіями. // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1(10). – С. 113-122.
19. Томенко М., Олійник В. Партійна еліта України – 200. – К.: Логос, 2000. – 204 с.

20. Україна: політика, політики, власть/ Литвин В.М. – К.: «Альтернативы», 1997. – 334 с.

21. Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України: Автореф. дис. ...канд. політ. Наук: 23.00.02 / Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1996. – 28 с.

Тема 12. Політичні еліти та політичне лідерство

Основні поняття

Еліта, політична еліта, концепції еліт, теорії еліт, пліралюзм еліт, бізнес-еліта, політичне лідерство, типології політичного лідерства, функції еліти, «відкритість» політичної еліти, рекрутування еліт, «кругообіг еліти».

План

1. Теорії еліт в сучасній політичній науці («макіавелістська» школа, теорія конкурентної елітарної демократії, концепція плюралізму еліт, ліберальні концепції).
2. Концепції елітаризму в працях українських авторів.
3. Роль та функції еліти у політичній взаємодії.
4. Розвиток політичного лідерства в Україні.

Завдання для самоконтролю (проводиться круглий стіл на тему «Політична еліта в Україні: історія та перспективи» за наступними питаннями)

1. Українська національна еліта – становлення чи занепад?
2. Кого можна зарахувати до еліти в Україні.?
3. Як змінилася українська національна еліта з часів СРСР?
4. Чи є українська національна еліта «відкритою»; чи легко потрапити до кола політичної еліти?
5. Якою мірою українська політична еліта залежить від зовнішніх впливів, чи є серед українських політиків лобісти іноземних держав, і чи не пошкодить їхня діяльність національним інтересам України?
6. Проаналізуйте взаємовплив бізнес-еліти та політичної еліти в Україні. За яких умов можливе відділення бізнесу від влади в нашій країні?

7. В чому полягають наші національні інтереси? Яку роль у захисті національних інтересів відіграють еліти?

Література

1. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери.– Львів: Кальварія, 1997.– 224 с.
2. Скуратівський В. Історична ритміка українських еліт // Політична думка.– 1994.– № 3.– с. 17-18
3. Якубовський О. П., Приходченко Л.Л. Кадри, еліти, лідерство в державному управлінні. – Одеса: ОФ УАДУ, Опіум, 2001. – 173 с.

Тема 13. Політична діяльність і політичні відносини

Основні поняття

Політичні технології і антитехнології, політичний ризик, політичне маніпулювання; теоретичний і практичний аспект політичної діяльності.

План

1. Поняття, зміст та цілі політичної діяльності.
2. Основні форми політичної діяльності.
3. Методи політичної діяльності.
4. Політичні технології та антитехнології.

Теми рефератів

1. Пряма дія в політиці як різновид політичної участі.
2. Депутатська діяльність: статус і форми.

Завдання для самоконтролю

1. Визначить зміст понять: політична діяльність; політична участь; політичне функціонування; політична опозиція; політичний популізм; політичний екстремізм; політичні технології і антитехнології; політична толерантність; політичний консенсус.
2. Наведіть приклади прямої дії громадян в політиці в умовах сучасної України.
3. Охарактеризуйте статус і форми депутатської діяльності.
4. Здійсніть порівняння змін, які відбулися в Українському суспільстві відносно ставлення до політичної опозиції.

5. Обґрунтуйте мотивацію участі особи в політичній діяльності або її іммобільності.

Література

1. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика / В.М. Бебик . – К. : МАКП, 2000. – 384 с.
2. Вебер М. Политика как призвание и профессия / избранные труды / М. Вебер. – М., 1990. – С. 644-675; 689-706.
3. Даль Р. Политические оппозиции в западных демократиях // О демократии. / Роберт Даль. – М., 2000. – 208 с.
4. Дегтярев А.А. Теория принятия политических решений / А.А. Дегтярев // Полис. – 2002. - №2. – С. 113-126.
5. Конституція України. – Одеса: Черномор'є, 1996. – 95 с.
6. Лосев І. Свято несправджених надій / З провини власної політичної еліти Україна досі не стала ефективною державою / І. Лосев // Сучасність – 2008. №8. – С. 28-35.
7. Політологія. Навчально-методичний комплекс. Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 704 с. (тема 19. – С. 478-495).
8. Політична діяльність // Опорний конспект лекцій / Укладач доц. Скрипник А.І. – Од.: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2004. – 42 с.
9. Україна-миру / статистичні дані // Зеркало недели. – 2009. – №31 (759). – 22 серпня. – С.2.

Тема 14. Конфлікти і кризи в суспільно-політичному житті

Основні поняття

Політичний конфлікт, політична криза, управління конфліктом, врегулювання конфліктів, розв'язання конфліктів, компроміс, консенсус, політичні переговори.

План

1. Політичний конфлікт: поняття, витоки, типи.

2. Політичні кризи, їх різновиди й ознаки.
3. Основні підходи щодо управління політичними конфліктами.

Теми рефератів

1. Сучасні концепції політичного конфлікту
2. Специфіка політичного конфлікту як засобу соціальної взаємодії
3. Основні фактори і зони політичного конфлікту в сучасному українському суспільстві

Відповідь на **перше питання** слід почати із загального визначення конфлікту як специфічного виду соціальної взаємодії, який притаманний всім сферам суспільних відносин – економічних, політичних, релігійних, сімейно-побутових тощо. Він уявляє собою зіткнення сторін з приводу реальної або вигаданої розбіжності їх інтересів і прагнення здобути своїх цілей за рахунок один одного.

Політичний конфлікт – один з різновидів соціального конфлікту. Це форма відносин, для якої є характерним протиборство соціально-політичних сил із незбіжними інтересами і дія яких спрямована на досягнення несумісних цілей, насамперед у сфері влади, її отримання і використання. Доцільно визначити специфіку саме політичних конфліктів, що впливають з онтологічних рис політики як особливої сфери соціального життя.

Причини політичних конфліктів мають різноманітну природу. Найчастіше ними є окремі форми і аспекти суспільних відносин – економічних, соціально-класових, соціально-культурних, етно-національних, якими обумовлюється розбіжності у статусних позиціях суб'єктів політики, їх функціях, ресурсах, потребах та інтересах щодо влади. Важливим соціальним джерелом політичних конфліктів можуть стати протилежні цінності та політичні ідеали, неоднакові оцінки певних подій, а також інші суб'єктивно значущі уявлення про політичну реальність.

Розглядаючи типологію політичних конфліктів, слід звернути увагу на головні критерії, які покладено в основу їх виокремлення. Це, зокрема: рівень прояву (внутрішньо- і зовнішньополітичні), характер нормативної регуляції (інституціональні – не інституціональні, легітимні-нелегітимні), інтенсивність протікання (конфлікти низької інтенсивності-ескальовані), темпоральні (довгострокові-короткочасні конфлікти) та якісні (глибокі-поверхневі, конструктивні-деструктивні конфлікти) характеристики. Оскільки існує чимало засобів класифікації соціальних і політичних конфліктів, доцільно систематизувати цей матеріал у відповідній таблиці.

Друге питання має поглибити уявлення про політичну кризу як гостру форму прояву суспільних протиріч. Політичну кризу зазвичай розглядають як певний елемент розвитку конфліктних процесів у суспільстві, коли внаслідок невирішеності та напластування декількох глибоких конфліктів виникають дисфункції у політичній системі або її окремих ланках. Розрізняють урядові, парламентські, конституційні кризи і кризи політичного режиму. Слід з'ясувати найбільш розповсюджені причини і форми прояву кожної з них, приділивши особливу увагу останній.

Криза політичного режиму є вкрай небезпечним явищем щодо розвитку і самого існування суспільно-політичної системи, тому що здатна кардинально вплинути на її цілісність, інституціональну структуру, характер політичних відносин. У деяких випадках криза політичного режиму приймає форму політичної революції або громадянської війни. Розгляд усіх перелічених видів політичних криз корисно доповнити конкретними прикладами.

Оскільки конфлікти і кризи є найбільш розповсюдженими формами політичних змін (як позитивних, так і негативних), розробка ефективних засобів управління і контролю щодо конфліктних процесів мають бути одним з найважливіших

завдань правлячої влади та інших учасників політичних відносин. Цьому присвячене **третє питання** семінару.

Практично усі суб'єкти політичного конфлікту (безпосередні учасники, посередники, спостерігачі) намагаються впливати на його розвиток за рахунок певних засобів контролю або управління. Контроль передбачає спостерігання за динамікою конфлікту з метою виявлення чинників його ескалації та попередження використання відкритого насильства. Управління конфліктом – більш складний процес, що потребує значних сил і ресурсів. Його мета – цілеспрямований вплив на певні елементи структури і динаміки конфлікту в інтересах розвитку або руйнування той системи відносин, до якої має відношення даний конфлікт. Таким чином, суб'єкт управління (державна інституція, опозиційна організація тощо) здатний посилити як конструктивну, так і деструктивну функцію конфлікту щодо існуючого соціально-політичного порядку. У залежності від вказаних цілей виокремлюють такі управлінські стратегії впливу на конфлікт:

- 1) ініціація (стимулювання) конфлікту, тобто загострення протиріч, які є у суспільстві, з метою створення більш сприятливої ситуації для суб'єкта управління ніж для конкуруючої сторони;
- 2) рутинізація конфлікту що означає підтримання напруги у відносинах сторін з метою використання її у власних цілях;
- 3) попередження конфлікту, спрямоване на усунення ризику переростання його у фазу відкритого протиборства і зростання політичної напруги;
- 4) врегулювання конфлікту, що передбачає повне або часткове зняття гостроти протиборства сторін з метою запобігання його найбільш небезпечних наслідків (щодо держави, суспільства, власно себе);
- 5) вирішення конфлікту, яке означає знищення його причин, предмету або конфліктної ситуації.

Кожна з вказаних стратегій досягає своєї мети через застосування сукупності різноманітних методів й технологій. Варто виокремити найбільш продуктивні та ефективні методи врегулювання політичних конфліктів – безпосередні переговори, притягнення «третьої сторони» (спостерігачів, медіаторів, арбітрів) тощо.

Наприкінці не буде зайвим звернутися до аналізу конфліктних процесів у політичному житті України та спробувати виокремити головні причини й зони конфліктної напруги.

Питання для самоконтролю

- 1) Як співвідносяться поняття «конкуренція» і «конфлікт»?
- 2) Чи можна уникнути конфліктів у політичній сфері або повністю вирішити ті, що вже існують? Поясніть свою думку.
- 3) Наведіть приклади відомих вам криз в політичному житті України чи інших держав, поясніть їх причини, форми прояву, характерні ознаки та наслідки. Чи сприяла в конкретному випадку криза оновленню політичної системи і, якщо так, в чому це проявилось?
- 4) Що відрізняє компроміс і консенсус як засоби врегулювання спірних питань? За яких умов доцільно використовувати кожен з цих засобів?

Тестові завдання:

1. Як співвідносяться поняття «конфлікт» і «конкуренція»?

- а) конфлікт – з один з проявів протиріччя
- б) це тотожні поняття
- в) протиріччя – глибинна основа будь-якого конфлікту

2. Управління політичним конфліктом – це:

- а) використання його результатів для задоволення власних інтересів
- б) цілеспрямований, обумовлений об'єктивними законами вплив на конфліктний процес з метою розвитку або зміни певної системи відносин

3. *Що уявляє собою політичний консенсус:*

- а) один із засобів вирішення конфлікту
- б) шлях до пом'якшення дій опонентів
- в) рішення, яке влаштовує всіх учасників конфлікту
- г) рішення, яке вимагає поступок з боку учасників конфлікту

Література

1. Василенко И. А. Политические переговоры. Учебное пособие. – М., 2006.
2. Гірник А., Бобро А. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. – К., 2003.
3. Глухова А. В. Политические конфликты: основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ). – М., 2000.
4. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт: Очерки политики свободы /Пер. с нем. – М., 2002.
5. Кіндратець О. Форми і умови неконфліктної взаємодії влади і опозиції //Політичний менеджмент. – 2007.- №6.
6. Коваленко Б. П., Пирогов А. И., Рыжов О. А. Политическая конфликтология. – М., 2002.
7. Козер Л. Основы конфликтологии /Пер. с англ. – М., 1999.
8. Конфликтология: Хрестоматия /Составитель Н. И. Леонов. – М., 2003.
9. Лебедева М. М. Политическое урегулирование конфликтов. – М., 1999.
10. Политическая конфликтология: Учебное пособие /Под ред. С. Ланцова. – СПб., 2008.
11. Степанова Н. Є. Основы політичної конфліктології: Тексти лекцій. – Одеса, 2004.

Тема 15. Політичні технології

Основні поняття

Технологія, політичні технології, сутність та види політичних технологій, виборчі технології, комунікативні технології, резонансні технології, функції політичних технологій.

План

1. Політичні технології в структурі політичної дії.
2. Політичні технології у виборчій кампанії.
3. Практичне застосування політичних технологій в Україні.

Теми рефератів

1. Стратегія і тактика передвиборчої кампанії.
2. Функції менеджера політичної кампанії.
3. Інтернет - ресурси у політичних кампаніях.
4. Політична карикатура як різновид політичної реклами.

Завдання для самоконтролю

Про вивченні теми «Політичні технології» проводиться захист робіт на тему «Політичні технології в Україні: історія, теорія, практика.» Студенти отримають завдання підготувати самостійну роботу на одну із тем:

1. Вибори Президента України у 1991 році.
2. Президентська виборча кампанія 1994 року: головні дійові особи та лінії протистояння.
3. Виборча кампанія до Верховної Ради 1994 року.
4. Виборча кампанія до Верховної Ради 1998 року.
5. Виборча кампанія Президента України 1999 року. Проект «Канівська четвірка».
6. Виборча кампанія до ВР України 2002 року: наслідки змішаної виборчої системи.
7. Вибори 2004 року в контексті політичної реформи в Україні.
8. Вибори 2004 року в контексті протистояння «влада» - «опозиція».
9. Виборча кампанія 2006 року в умовах пропорційної виборчої системи.
10. Позачергові вибори до ВР у 2007 році: причини та наслідки.
11. Президентська виборча кампанія 2010 р.: особливості та складові.

Література

1. Бебик В. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг: Навч. – метод. посібник / В. Бебик. – К.: МАУП, 2001. – 203 с.
2. Головатий М. Ф. Професія – політик / Головатий М. Ф. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – 88 с.
3. Климанська Л.Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: [монографія] / Л.Д. Климанська. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 332 с.
4. Яковлев Д. В. Політичні та соціальні технології / Д.В. Яковлев / Навч. – метод. посібник. – Одеса: Астропринт, 2004. – 16 с.

Тема 16. Політичний менеджмент та політичний маркетинг

Основні поняття

Менеджмент, управління, керування, політичний менеджмент, політичний ринок, виборчий ринок, виборча інженерія, політичне рекламування, виборчий штаб, виборча кампанія, політичний маркетинг, стратегія управління, види політичного маркетингу.

План

1. Поняття, функції та види політичного маркетингу.
2. Джерела політичного ринку.
3. Виборча інженерія як засіб політичної боротьби.
4. Політичне рекламування.
5. Поняття, функції та призначення політичного менеджменту.
6. Менеджмент виборчої кампанії.
7. Менеджмент правлячої команди.

Теми рефератів

1. Аналіз ефективності політичного маркетингу.
2. Види політичного маркетингу.
3. Ціль та призначення інтерв'ю та анкети опитування.

4. Сучасне трактування принципів Г. Файоля.
5. Методи політичного менеджменту.
6. Формування політичного іміджу кандидата.
7. Утворення передвиборчих коаліцій.
8. Моделі технології прийняття рішень.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть функції політичного менеджменту.
2. Як розрізняють політичний маркетинг, виходячи з типології політичних об'єктів і суб'єктів?
3. В чому полягає різниця ринку влади в демократичних та тоталітарних державах?
4. Які існують види опитування громадської думки?
5. Розкрийте зміст мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем.
6. Назвіть типи політичних іміджі.

Література

1. Алешина И. Паблик рилейшнз для менеджерів и маркетерів. – М.: 1997.
2. Бобик В.М. Політичний маркетинг і менеджмент. К., – 1996.
3. Белецкий М.И., Толпыго А.К. Национально – культурные и идеологические ориентации населения Украины // Полис. – 1998. – №4.
4. Бойко – Бойчук Л. Метод матриць: особливості застосування у політичних дослідженнях // Політичний менеджмент. – 2008. – №1.
5. Вишняк О.І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи. – К., 2000.
6. Горбатенко В. Метод «Делфі» та специфіка його застосування у прогностичних розробках // Політичний менеджмент. – 2008 – № 6.
7. Дурдин Д.М. Образ политического лидера и возможности его изменить // Полис. – 2000. – № 2.
8. Дьяконов Г. Філософія персоналізму і психологія діалогу // Соціальна психологія. – 2005 – № 2.

9. Зливнов В. Психологія перемоги: віртуальні та реальні чинники // Соціальна психологія. – 2005. – № 3.
10. Кармазіна М. Кланова конкуренція у «після помаранчевий період» // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4.
11. Каратунов О., Маруховська О. Політичний маркетинг і менеджмент // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5.
12. Кривошеїн В. Імідж як категорія системології політичного світосприйняття // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3.
13. Коваленко В. Политическая конфликтология. – М., 2002.
14. Котлер Ф. Основы маркетинга. – С-П., 1994.
15. Лебедева Т.Ю. Паблик Рилешнз. Корпоративная и политическая режиссура. – М. – 1999.
16. Морозова Е.Г. Политический рынок и политический маркетинг: концепции. Модели, технологии. – М., 1999.
17. Петкова О. Методичні аспекти дослідження іміджу країни // Політичний менеджмент. – 2008. – № 5.
18. Петраков Є. Традиції українського «ринку влади» // Політичний менеджмент. – 2003 – № 1.
19. Полтораки В.А. Політичний маркетинг. – Дніпропетровськ, 2001.
20. Почепцов Г.Г. Как становятся президентами: избирательные технологии XX века., К., – 1999.
21. Романюк О. Моделі державного правління: світовий досвід і реалії посткомуністичних суспільств // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4.
22. Рудич Ф. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні української держави // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2.
23. Сацков Н.Я. Практический менеджмент. Донецк. – 1998.

Тема 17. Політичне прогнозування

Основні поняття

Прогноз, політичний прогноз, принцип прогнозування, верифікація, пошуковий прогноз, нормативний прогноз, метод «Дельфі», брейнстормінг.

План

1. Предмет, функції, мета і завдання політичного прогнозування.
2. Типологія політичних прогнозів.
3. Принципи політичного прогнозування.
4. Методи політичного прогнозування

Предмет, функції, мета і завдання політичного прогнозування

Поняття прогнозу, політичного прогнозу та політичного прогнозування як діяльності з розробки політичних прогнозів.

Мета політичного прогнозування: уникнення небажаних результатів ймовірного розвитку подій; прискорення/уповільнення ймовірного розвитку подій в бажаному напрямі; пристосування до неминучого; підвищення результативності і ефективності прийнятих політичних рішень.

Завдання політичного прогнозування: виявлення перспективних політичних проблем і найкращих шляхів їх вирішення; розробка методології здійснення ефективного прогнозу; перевірка наукових теорій і гіпотез на практиці.

Доцільність та суспільна необхідність політичного прогнозування обумовлені тими *функціями*, яке воно виконує у суспільстві: діагностична-здійснення експертизи; раціоналізації та планування політичного життя; оптимізація політичного управління-уникнення можливих проблем та ін..

Особливості прогнозування в політиці. Світовий досвід політичного прогнозування. Проблеми політичного прогнозування в сучасній Україні.

Типологія політичних прогнозів

Пошуковий прогноз - це виявлення можливих станів явища в майбутньому і визначення через певну шкалу можливостей рівня їх ймовірності.

Нормативний прогноз передбачає визначення шляхів і строків досягнення можливих станів явища, що сприймаються як мета.

За часом упередження: оперативні, короткострокові, середньострокові, довгострокові, дальньострокові, або зверхдовгострокові.

Принципи політичного прогнозування

Принцип альтернативності-визначення можливих шляхів розвитку. Принцип системності-політика як єдиний об'єкт прогнозу і як сукупність відносно самостійних напрямів прогнозування. Принцип варіантності-розробка варіантів прогнозу в залежності від робочої гіпотези та мети прогнозування. Принцип безперервності-безперервне коригування політичних прогнозів. Принцип рентабельності-перевищення економічного ефекту від використання прогнозу над витратами на його розробку. Принцип верифікації-перевірка прогнозу (встановлення його точності, вірогідності та обґрунтованості). Види верифікації: абсолютна, відносна; пряма, опосередкована, дублююча, консеквентна.

Методи політичного прогнозування

Поняття «прийом», «метод», «методика» у прогнозуванні. Класифікація методів політичного прогнозування.

Фактографічні методи політичного прогнозування: статистичні, контент-аналіз, івент-аналіз,

Експертні методи політичного прогнозування: прямі експертні оцінки, експертні оцінки зі зворотнім зв'язком; індивідуальні експертні оцінки (метод «Дельфі»), колективні експертні оцінки («Брейнстормінг»).

Література

1. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування// Людина і політика.—2003. – №5. – с.46-54
2. Общая и прикладная политология/ Под ред. Жукова В.И., Краснова Б.И. –М., 1997.
3. Політологія/ За ред.. О.В.Бабкіної, В.П. Горбатенка с.498-510. К., 2003.

4. Ахременко А.С. Политическое прогнозирование на российском фоне/ Политические науки. – 1999. – №1. – С.20-32
5. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование.—М.: Гардарики, 2006. – 333с.
6. Баронін А.С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: Курс лекцій.—К., 2005.—128с.
7. Бестужев-Лада И.В. Рабочая книга по прогнозированию. – М. – 1982.
8. Горбатенко В. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки//Політичний менеджмент. – 2004. – №4. – с.47-55.
9. Зуб А.А. Современные инструментальные средства и подходы в прогнозировании международных политических процессов//Вестник МГУ. Сер. 18. Социология и политология. – 2005. – №2. – с.96-107.
10. Орел В. Прогностичність політичного розвитку України // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2004. – №1. – с.421-432.
11. Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование. – М. – 2000.
12. Симонов К.В. Политический анализ. – М., 2002.

Тема 18. Політична культура та ідеологія

Основні поняття

Політична свідомість, політична ідеологія, політична соціалізація, політичні цінності, політична ідентифікація, політична комунікація, політична інформація, політична символіка, політична поведінка, політична субкультура, політична нація, ідеологічний плюралізм.

План

1. Політична культура: багатоманітність визначень та сутнісні ознаки.
2. Ідеологічні чинники в процесі політико – культурного творення.

3. Українська політична культура: історія становлення та сьогоденна актуалізація.

Теми рефератів

1. Політична культура суспільства в умовах ідеологічного плюралізму та багатопартійності.

2. Політика і культура: грані взаємодії.

3. Сутність та особливості застосування політико – культурологічного підходу в сучасній українській політичній аналогії.

4. Молодіжна політична субкультура: українські реалії.

Розглядаючи *перше питання* означеної теми, слід підкреслити, що питання культури слід розглядати, перш за все, в контексті мирної загальнонаціональної культури як її похідної, що фіксує певні орієнтири та настанови людей щодо. В сфері політичних відносин, взаємодії окремої людини, суспільства і держави.

Розробка цього питання в західній політології пов'язується з іменами американських політологів Г. Алмонда та С. Верби і з'ясовується, по-перше, як сукупність політичних знань, духовних цінностей, засобів політичної діяльності, досвіду, традицій і, по-друге, як ступінь політичного розвитку самої людини, її активності, здібності впроваджувати політичні знання безпосередньо в політичну практику.

Таким чином серед розмаїття визначень (їх нараховують понад 50) цілком слушним буде розуміння політичної культури як політичних традицій, нормування практичної політичної діяльності, ідей, концепцій, переконань щодо взаємовідносин між різним суспільно – політичними інститутами.

Взагалі визначальну роль в розумінні політичної культури відіграють, безумовно, світоглядні засади політики: політичну свідомість, політичну ідеологію, систему цілісно-нормативних настанов, що регулюють правові вихідні функціонування політичної системи суспільств. Саме ці

питання, їх досить поширений розгляд має складати зміст *другого питання* цього семінарського заняття.

Важливо підкреслити, що саме політична культура вбирає в себе найбільш стійкі, типові ознаки суспільної свідомості і поведінки людей, ті чи інші політичні стереотипи, які переважають в суспільному житті, домінуючою політичної ідеології.

Розгляд *третього питання* передбачає комплексний аналіз процесів політично – культурного творення сучасного українського суспільства, що торує свій шлях у цивілізований світ. Український вибір шляху до гуманної демократичної правової держави передбачає становлення політичної культури нового демократичного типу. Це нелегкий суперечливий вибір і неодномиттєвий процес, адже йдеться про докорінну перебудову всієї системи суспільно – політичних відносин. Тому розглядаючи цей бік політико – культурного творення в Україні, слід особливо підкреслити важливість врахування значних процесів української історії, активізації і підтримки значних позитивних процесів демократизації суспільного життя як базових засад творення новітньої української демократичної політичної культури.

Теми рефератів

1. Світогляд, ідеологія та політика: особливості взаємовпливу та зв'язку.
2. Політична свідомість сучасного українського суспільства.
3. Українська політична культура: регіональні особливості формування.
4. Політична ідеологія в структурі владних відносин.
5. Основні ідеологічні течії сучасності, їх формотворчий вплив на політичний процес.

Питання для самоконтролю

1. У відомій праці українського дослідника Б. Цимбалістого «Політична культура українців» цілком слушно стверджується, що «політична культура – продукт

історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким». Які три особливості національного розвитку на думку автора завадили процесу політико – культурного творення в Україні?

2. В чому полягає основна відмінність політичної ідеології від політичної науки?

3. Назвіть основні три типи політичної культури за визначенням відомих політологів Г. Алмонда та С. Верби? За якими критеріями ці автори проводять зазначену типологізацію?

4. Структура політичної культури складається, як відомо, з таких компонентів:

Політичний досвід

політичні символи

Орієнтації

політична соціалізація

Які саме компоненти політичної культури випали з приведенного переліку? Доповніть цей перелік.

5. В чому на вашу думку полягає сутність політико-культурологічного підходу до політичного аналізу?

Література

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильная демократия // Полис. – 1992. – № 4 .

2. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Культура. Ідеологія. Особистість. – К., 2001.

3. Буцєвицький В. Проблеми політичної культури в Україні в процесі державотворення // Нова політика. – 1999. – № 1.

4. Вовканич С. Політична культура: націоцентризм чи регіоналізм // Сучасність . -2004. - № 6 (518). – С. 105-115.

5. Дмитренко М. Особливості сучасної української політичної культури: проблема визначення // Політичний менеджмент – 2005. – № 5 (14).

6. Кара-Мурза С. Идеология мать ее наука. М., Алгоритм. – 2002.

7. Попова И.М. Повседневные идеологии. Как они живут, меняются и исчезают. – К., 2000.

8. Розумний М. Суспільні ідеї та сучасні механізми комунікації // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6.
9. Соломін О.А. Культурологія політики як складова сучасної політології. – Наукові записки КМА. – 2002. – Т.20. Ч. 1, С. 261 – 264.
10. Стегній О. Регіональний чинник розвитку політичної культури населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №3.
11. Сипко О.С. Політична свідомість і політична культура України: регіональні особливості в контексті проблеми формування української політичної нації. // Вісник ХНУ ім. В.Н. Карабіна. – Питання політології. – 2001. – № 518.
12. Терентьева О. Вплив менталітету на політичну культуру суспільства. Зб. Актуальні проблеми управління. Харк. Філ. У 2-х ч. – 2004. – № 3 (20). Ч.1 – С. 272-278.
13. Цимбалістий Б. Політична культура українців // Сучасність. – 1994. № 3,4.
14. Хома Н.М. Політична культура молоді. Львів – 1997.

Тема 19. Політичні комунікації

Основні поняття

Політична комунікація, комунікатор, реципієнт, інформаційне суспільство, паблік рілейшнз (PR), мас-медія, політичне маніпулювання, політична символіка, «четверта влада».

План

1. Політична комунікація: історія та теорія феномену.
2. Політичні функції політичних комунікацій у ХХ ст.
3. Теорія політичної комунікації. Сучасні підходи до визначення політичних комунікацій.
4. Мас-медія як інститут політичної комунікації. Функції та моделі діяльності мас-медія.
5. Комунікаційні технології в політиці.

Теми рефератів

1. Функції та моделі діяльності мас-медія.

2. Оптимальна модель функціонування українських мас-медіа.
3. Політичні комунікації в інформаційному суспільстві.
4. Комунікативні технології в політиці.

Питання для самоперевірки

1. Визначення феномену політичної комунікації.
2. Сутність масової інформації.
3. Мас-медіа, ЗМІ, ЗМК – спільне та відмінне у визначеннях.
4. Законодавство України про діяльність ЗМІ.
5. Політична реклама у передвиборчій боротьбі: теорія та практика.
6. Функції пропаганди та контрпропаганди.
7. Принцип свободи слова та концепція політкоректності.

Література

1. Крос К. Політичні комунікації та новинні мас-медіа у демократичних країнах: конкуруючі підходи / К. Крос, Р.А. Гакет. – К.: // http://soc-gw.univ.kiev.ua/DEM_EDU/LIBRARY
2. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура. Глобальний підхід / Лалл Дж.; пер. з англ. – К.: «К.І.С.», 2002.- 264 с.
3. Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: історія ідей комунікації / Пітерс Дж. Д.; пер. з англ. А. Іщенко. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 302 с.
4. Потятник Б. В. Медіа: ключі до розуміння: [Серія: Медіа-критика] / Потятник Б. В. – Львів: ПАІС, 2004. – 312 с.
5. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес: медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. Монографія – Одеса: Астропринт, 2009. – 288 с.

Тема 20. Світова політика та міжнародні відносини

Основні поняття

Світовий політичний процес, світова політична система, система міжнародних відносин, однополярний світ,

мультиполярний світ, міжнародні конфлікти, міжнаціональні конфлікти, об'єднанні нації, наднаціональні об'єднання, міжнародна дипломатія, транснаціональні корпорації, міжнародне право, глобальні проблеми сучасності, інтерсоціальні проблеми, глобалізація як фактор загальносвітових змін, проблема національних держав в процесі глобалізації, старі та нові загальносвітові проблеми в умовах глобалізації.

План

1. Основні тенденції глобального політичного процесу в ХХІ столітті.
2. Глобальні виклики й питання формування адекватних відповідей у світовій політиці.
3. Розробка зовнішньополітичного курсу України в геополітичних умовах початку ХХІ століття.

Теми рефератів

1. Глобалізація як феномен сучасного світового розвитку.
2. Особливості світової політики ХХІ ст..
3. Місце і роль сучасних міжнародних організацій в системі міжнародних відносин.
4. Місце України в сучасному геополітичному просторі.

Питання для самоперевірки

1. Що собою представляє Вестфальська система міжнародних відносин і чому сучасний світ називають «Поствестфальським світом»?
2. Розкрийте зміст понять «біполярний світ», «однополярний світ», «багатополярний світ». На якому етапі перебуває сучасна система міжнародних відносин?
3. У якому напрямку відбувається трансформація системи міжнародних відносин у ХХІ столітті?
4. Розкрийте зміст поняття «глобалізація». Охарактеризуйте політичну складову цього явища.
5. Охарактеризуйте основні глобальні проблеми, з якими зіштовхується сучасний мир.

6. Охарактеризуйте основні геополітичні вектори, що роблять вплив на формування зовнішньополітичного курсу України.

Література

1. Глобалистика. Энциклопедия./ Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков; М.: ОАО Издательство «Радуга», 2003. – 1328 с.
2. Глобальные проблемы в рамках ООН. / М., 1990.
3. Делягин М. Мировой кризис: Общая теория глобализации. / М. Делягин. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 328 с.
4. Дергачев В.А. Геополитика. Учебник для вузов. / В.А. Дергачев. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 526 с.
5. Назаров И. Свобода против закона: цивилизация на весах спасения/ И. Назаров. – Киев, ПАР АПАН, 2008. – 224 с.
6. Политические системы и политические культуры Востока. / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 829 с.
7. Репецкая А.Л. Транснациональная организованная преступность: характеристика, причины. Стратегия контроля./ А.Л. Репецкая. Иркутск, 2000.
8. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2001. – 669 с.
9. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века./ А.И. Уткин. – М.: ЭКСМО, 2002 – 512 с.
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. С. Хантингтон. – М.: АСТ, 2003 – 487 с.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Предмет, структура та інструментарій політології.
2. Специфіка політології в системі гуманітарних наук.
3. Система категорій політології.
4. Політика як соціальне явище.
5. Соціальне призначення влади.
6. Панування, керівництво та управління – форми політичної влади.
7. Влада і владні відносини в сучасному українському суспільстві.
8. Сутність та функції соціально-політичної структури суспільства.
9. Демократія: поняття, виміри та принципи (ознаки).
10. Основні концепції демократії: колективістська, плюралістична, особистісна (ліберальна).
11. Громадянське суспільство: поняття, структура, сучасні уявлення.
12. Етнонаціональні спільноти як об'єкти та суб'єкти політики.
13. Етнонаціональна політика: мета, зміст, принципи.
14. Особливості етнонаціональних відносин в Україні.
15. Поняття, типологія та механізм формування політичних еліт.
16. Основні концепції політичного лідерства: теорія рис, ситуаційна теорія, психологічна концепція.
17. Політична система: поняття, сутність та типологія.
18. Основні елементи політичної системи, її функції та ресурси.
19. Політична система сучасної України та основні напрямки її реформування.
20. Держава як основний інститут політичної системи.
21. Історичний розвиток української державності.
22. Державні інститути та органи.
23. Конституція України про основні засади державності.
24. Парламентські та президентські системи влади.

25. Інститут президентства: сучасні моделі та українське законодавство.
26. Правова соціальна держава: сутність та конституційні гарантії її функціонування в Україні.
27. Політичні партії та партійні системи, їх характеристика.
28. Багатопартійність в Україні: структура, особливості формування та перспективи розвитку.
29. Політичний процес: визначення, сутність, функціональний зміст.
30. Зміст та основні риси політичної діяльності. Стратегія та тактика політичної діяльності.
31. Політична поведінка: зовнішні регулятори та класифікація.
32. Політичні режими: головні параметри, типологія, правовий статус.
33. Політичні конфлікти як соціальне явище.
34. Основні методи та шляхи врегулювання конфліктів.
35. Політична свідомість: сутність, структура, типологія.
36. Зміст, характер, тенденції та суперечності формування політичної свідомості в сучасному українському суспільстві.
37. Політична ідеологія в структурі владних відносин.
38. Українська національна ідея: стрижень ідеологічного життя сучасного українського суспільства.
39. Політична культура: поняття, зміст і типологія.
40. Політична культура українського суспільства: історичні особливості та сучасний стан.
41. Політичні технології: поняття, функції, різновиди.
42. Технологія виборчої кампанії: структурно-логічна модель та основні стадії виборчого процесу.
43. Політичний менеджмент: поняття, схема та основні вимоги до прийняття політичних рішень.
44. Політична реклама: структура та основні завдання.
45. Релігія та церква в політичному житті.
46. Політичні права громадян та конституційні гарантії їх реалізації.

47. Співвідношення політики і моралі: теоретичні підходи та суперечності.
48. Політичні комунікації: сутність, особливості. Вплив ЗМІ на інформаційний процес.
49. Україна в сучасному геополітичному просторі. Зовнішньополітична діяльність української держави: напрямки і пріоритети.
50. Роль політики у вирішенні глобальних проблем сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Підручники, навчальні посібники, довідники
з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Базові засади політології: Історія, теорія, методологія, практика / Бебик В.М. – К., 2001.
2. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. Рудича. – К., 2002.
3. Гаджиев К. Введение в политическую науку. – М: Просвещение, 2000.
4. Гаєвський Б. Сучасна українська політологія. Навчальний посібник. – К.: МАУП, 1999.
5. Гелей С., Рутар С. Політологія. Навчальний посібник. Вид. 3-е. – К.: Знання, 1999.
6. Панарин А.С. Политология. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное. – М.: «ПБОЮЛ С.М. Грачев», 2000.
7. Політологія: історія та методологія. Підручник / За ред. Кирилюка. – К., 2000.
8. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. Хрестоматія / За ред. О.І. Семківа. – Львів: Світ, 1996.
9. Політологія. Підручник. Вид. 2-ге перероблене, доповнене / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: Академія, 2001.

10. Политическая наука. Новые направления / Под ред. Ф. Рудича. – К., 2002.
11. Политология. Учебное пособие / Под ред. М.А. Василика. – С.-Пб., 1999.
12. Політологія / За ред. Кремня В.Г. – К., 2002.
13. Подмазко Є.А. Загальна теорія політики як метатеорія. – Одеса: Друк, 2008.
14. Рудакевич О.М. Політологія (Навчально-методичний посібник для студентів). – Тернопіль, 2000.
15. Рудич Ф.М. Політологія. Курс лекцій. – К., 2006.
16. Скиба В. Й., Горбатенко В. П., Туренко В.В, Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – К.: Основи, 1996.
17. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2000.
18. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию: Учебник для студентов высш. учеб. заведений. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс. 1997.
19. Ланцов С.А. Политология: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2011.
20. Холод В.В. Лекції з політології: Навчальний посібник. – 2-ге вид., стер. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (орієнтований) навчального курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»	4
ПРОГРАМА з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»	5
СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»	16
Тема 1. Предмет, методи, структура і функції політології	16
Тема 2. Історія світової політичної думки	18
Тема 3. Розвиток політичної думки в Україні	19
Тема 4. Політика як соціальне явище	26
Тема 5. Політична влада	35
Тема 6. Демократія як форма і засіб організації суспільно-політичного життя	36
Тема 7. Політична система суспільства	41
Тема 8. Держава як основний інститут політичної системи	46
Тема 9. Громадянське суспільство	49
Тема 10. Парламентаризм та інститут президентства в Україні	50
Тема 11. Партійна система України	54
Тема 12. Політичні еліти та політичне лідерство	59
Тема 13. Політична діяльність і політичні відносини	60
Тема 14. Конфлікти і кризи в суспільно-політичному житті	61
Тема 15. Політичні технології	66
Тема 16. Політичний менеджмент та політичний маркетинг	68
Тема 17. Політичне прогнозування	70
Тема 18. Політична культура та ідеологія	73
Тема 19. Політичні комунікації	77
Тема 20. Світова політика та міжнародні відносини	78
КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ з курсу «ПОЛІТОЛОГІЯ»	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83

Навчальне видання

Л.О. Ануфрієв, О.В. Григор'єв, О.Ю. Хорошилов та ін.

ПОЛІТОЛОГІЯ

**навчально-методичний посібник
для студентів
всіх спеціальностей університету**

Підп. до друку 07.11.2012. Формат 60x84/16.
Гарн. Таймс. Умов.-друк. арк. 3,1. Тираж 100 прим.
Зам. № 530

Видано і віддруковано:
**Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова**
Свідоцтво ДК № 4215 від 22.11.2011 р.

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12,
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua